

DİSK: Devrimci Sendikacılıktan Sınıf ve Kitle Sendikacılığına (1967-1980)

Can ŞAFAK*

Öz: Bu çalışma, 1967-1980 döneminde Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) sendikacılığa ve sendika-siyaset ilişkisine yaklaşımını belirleyen temel politikaları iki alt dönem içinde ele almaktadır: 1967-1975 ve 1975-1980. Bu iki dönem, elbette kesin bir çizgiyle değil ama tedrici ve iç içe geçişlerle birbirinden ayrılarak DİSK'in tarihi içindeki en önemli iki adımı temsil eder ve bir diğerine göre dikkat çekici farklılıklar taşır. Amaçlanan, bu iki dönem içinde öncelikle DİSK'in, adında da yer verdiği "devrim" kavramına yüklediği anlamı ve DİSK'in "sosyalizm" anlayışını irdelemektir; bununla da az çok bağlantılı olarak, sendika pratiğine yön veren sendikacılık anlayışının ya da temel sendika politikasının nasıl şekillendiğini tartışmaktır: Devrimci sendikacılık ile demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı arasındaki bağlantılar nelerdir ve bu sendika anlayışları/ilkeleri DİSK'in pratiğine nasıl bir katkı getirmiştir?

Anahtar kelimeler: DİSK, devrimci sendikacılık, sosyalizm, sınıf ve kitle sendikacılığı, TİP, devrim, Milli Demokratik Devrim.

From Progressive Unionism to a Class Based Mass Movement Unionism (1967-1980)

Abstract: This study considers Confederation of Progressive Trade Unions of Turkey's (DISK) political approach to trade unionism and to the union-politics nexus from 1967 to 1980, focusing on two sub-periods: 1967-1975 and 1975-1980. Though they cannot be sharply demarcated, these two sub-periods yet differ significantly in terms of what DISK meant by terms such as "progress" and "socialism" and how that coloured its self-identity as a union and its approach to union activity. What is the connection between progressive unionism and one that aims at promoting a class based democratic mass movement, and how did these different approaches impact the conduct of DISK as a union are the questions addressed.

Keywords: DISK, progressive unionism, socialism, TİP, revolution, National Democratic Revolution.

'60'ların Devrimci Sendikaları

'60'ların ilk yılları, işçi ve sendika hareketi için dönüştürücü sonuçlar yaratan siyasi, sosyal ve sendikal gelişmelerle başladı. 27 Mayıs askerî darbesinin ardından grevli

---

* Sendika Uzmanı

toplular pazarlık hakkını tanıyan 1961 Anayasası yürürlüğe girdi. Aynı yılın sonunda örgütlenen tarihsel Saraçhanebaşı Mitingi bir sınıf tavrının pekiştiği siyasi bir çıkış oldu. 1963'te örgütlenen "kanun dışı" ama "Anayasa içi" Kavel grevi ve hemen ardından yürürlüğe giren 274 ve 275 sayılı sendika yasaları, grevi sistemin içine alarak toplular pazarlık sürecini kurumsallaştırdı, süreklilik kazandırdı ve emek piyasasında dikkate değer bir faktör durumuna getirdi. '60'ların ilk üç yılında yaşanan bu çok kritik gelişmeleri-birbirinden ayırmak ve aralarında bir seçim yapmak yerine- bir bütün olarak görmek ve 1960-1963 dönemini bir eşik, dönüştürücü bir ara dönem olarak değerlendirmek mümkündür. İzleyen yıllar Türkiye'nin siyasi gündemi açısından olduğu kadar işçi/sendika hareketi için de hareketli yıllardır. Sendika hareketi güçlü bir rüzgâr yakalayacak, bütün işkollarında toplular sözleşmeler birbiri ardına bağıtlanacak, ilk grev pankartları fabrika kapılarına asılacak, "devrimci sendikalar" isimlerinden söz ettirmeye başlayacaklardır. 1967 yılının 13 Şubat günü Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kuracak olanlar da onlardır. *Ant*, DİSK'in kuruluşunu, "Devrimci sendikalar yeni bir konfederasyon kuruyorlar" başlığıyla duyuracaktır: "Yeni sendikanın adı DİSK olacak."¹

DİSK, devrimci çizgisini ya da devrimcilik anlayışını, 1967 Şubatı'nda açıkladığı kuruluş bildirgesinde, ortaya koymuştur:

... [B]iz, devrimciliği; bugünkü tutucu, gerici, ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin Anayasa uyarınca değiştirilmesi [...] anlamında alıyoruz. Devrimcilik hepimizin mülk sahibi olmasını ve uygarlık nimetlerinden eşitçe yararlanma olanağını sağlayacağı için bizim sendikacılık çalışmalarımızın özünü kapsayacaktır.²

DİSK'in kuruluş günlerindeki devrimci çizgisi, açıkça kaynağını 1961 Anayasası'nda bulan; sömürüye karşı bir "büyük güç birliği" öneren, "sosyal adaleti" ve "ileri bir toplum hayatını" hedefleyen bir çizgiydi. Bu hedefe varmanın yolu, bilimi öncü sayarak, "Anayasa'da yer alan köklü dönüşümleri yapma olanağını var ederek" mümkündü. "Üretim kuvvetlerinin çağdaş uygarlığa uygun seviyeye gelmesi ancak bizim Anayasa'ya sahip çıkmamızla" sağlanacaktı. DİSK, kuruluş tüzüğünde benzer ifadelere yer veriyordu: DİSK, "... işçi hareketinin Anayasa'da öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak devrimci bir öze kavuşmasını şart sayar."³ DİSK, amaç edindiği "köklü dönüşümlerin" Anayasa'da için olduğunu söylemekteydi. Beslenmede, barınmada, sağlıkta, eğitimde, çalışmada, millî gelirdе, vergide, işçi ücretlerinde, borçtan kurtulmak için ve teşkilatlanmada devrim istemekteydi. Bunun için de işçi sınıfı, "devlet yönetimine" ağırlığını koymalıydı:

¹ *Ant Sosyalist Teori ve Eylem Dergisi*, Sayı 5, 3 Ocak 1967 ve Sayı 7, 14 Şubat 1967.

² DİSK Kuruluş Bildirgesi, <http://www.disk.org.tr> Erişim, 2007.

³ DİSK Anütüzüğü, 1967, TÜSTAV Arşivi.

Kendi tarihimizin derinliklerinden ve dünya işçilerinin mücadele deneylerinden yararlanarak, sosyal adalet içinde hızla kalkınmayı, işçi sınıfının, devlet yönetiminin her kesiminde söz ve karar sahibi olması ve böylece demokrasinin gerçekten uygulanması ile mümkün görürüz. Bütün gücünü işçi sınıfının bilincinden alan bizler, yurt ve dünya olayları karşısında ulusumuzun ve emekçi halkımızın menfaatlerini ve memleketimizin bağımsızlığını her şeyin üstünde tutacak en küçük özgürlüğümüz ve hakkımız için bilinçli bir dayanışma içinde bütün gücümüzü harekete getireceğiz. Kapitalist yoldan kalkınmak isteyenlerin uyguladıkları sistemden gelen sosyal dengesizlik, düzensizlik ve çalkantılara boyun eğmeyecek, kapitalist olmayan yoldan, yani emekten yana bir kalkınma planının uygulanması ile kalkınmak için uyarıcı çalışmalarımızı aralıksız sürdüreceğiz.⁴

Aslında, daha 1963'te Kavel grevinin yasa dışı olduğu söylemine karşı Kemal Türkler'in, "Grev Anayasa içidir"⁵ sözü, DİSK'i kuran sendikaların ve DİSK'in lokomotif sendikası Maden-İş'in daha '60'ların başlarında siyaseten Anayasa'ya yaptığı güçlü vurguyu ifade ediyordu. DİSK'e bağlı Kimya-İş Sendikası'nın ve sonraki dönemde de DİSK'in eski Genel Sekreteri olan Mehmet Atay, 2014 yılı sonlarında yaptığımız görüşmede DİSK'in yükselişinde 1961 Anayasası'nın büyük etkisi olduğu inancını dile getirmişti:

TİP'in Anayasa'yı ortaya çıkarıp, Anayasa üzerinden geliştirdiği bir muhalefet var. Anayasa'nın uygulanması konusunda... Bu müthiş bir şeydi. Ve burada Aybar'ın çok büyük bir rolü var çünkü bir hukukçu ve bir anayasa hukukçusu... Bugün bakma sen Anayasa'ya herkes bir laf ediyor ama '61 Anayasası önemli bir dayanak. Anayasa'yı resmen keşfettik biz. Keşfedildi daha doğrusu. Türkiye'de hâlâ en çok satılmış kitap Anayasa'dır. O küçük kitaplar halinde, herkesin elinde bir Anayasa kitabı vardı. Ve Türkler söylediler hep: "Cebinizde bir Anayasa kitabı taşıyacaksınız."⁶

DİSK'in kuruluş bildirgesindeki güçlü bir vurgu da Atatürk vurgusuydu: "... [B]izler, Büyük Atatürk'ün daha 1921'de ilan ettiği gibi 'bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı' savaşılmaya ant içmiş sendikacılarız."⁷ DİSK, kuruluş tüzüğünde altını çizdiği gibi işçi sınıfının sorunlarının çözümünün "tam bağımsızlığa kavuşmuş toplumcu bir düzende" mümkün olabileceği inancındadır. Bunun birinci adımı olarak da, "emekten yana, emekçilerin yönetim ve denetimine doğrudan doğruya katıldığı planlı bir devletçilik

⁴ DİSK Kuruluş Bildirgesi, TÜSTAV Arşivi.

⁵ Bkz, Zafer Aydın, Kavel 1963, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010.

⁶ Mehmet Atay, Görüşme kayıtları, İstanbul, 25 Kasım 2014.

⁷ DİSK Kuruluş Bildirgesi.

sistemi” önerir. “Türk işçi hareketinin, Anayasa’da öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak bir devrimci öze kavuşmasını şart sayar.”⁸ Bu vurgular, DİSK’in ilk dönemindeki söylemine ve pratiğine de damgasını vurmuştur.

Elbette, DİSK’in çizgisi siyaseten soldadır ve her zaman da öyle olmuştur. Dahası, DİSK ‘60’larla birlikte yükselen sosyalist solun seyri dışında düşünülemez. Kaldı ki, DİSK’in “devrimci sendikacılık” anlayışı, bir siyasi hedef olarak sosyalizmi gözetmekte, önermektedir. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Maden-İş’in 1969’da toplanan 19. Genel Kurulu’nda Türkiye’de sosyalizmin işçi sınıfının öncülüğünde kurulacağını, işçilerin sendikal örgütlenmelerinin yeterli olmadığını ve politik örgütte toplanmaları gerektiğini; sosyalizmin 27 Mayıs Anayasası ile biraz daha kuvvet kazandığını söylüyordu.⁹ Türkler’in işaret ettiği politik örgüt TİP’i ve DİSK, 1969 seçimlerinde TİP’i destekledi. DİSK, 3. Genel Kurulu’nda TİP’i desteklemesinin gerekçelerini şu satırlarla ortaya koyuyordu:

Niçin TİP’i destekliyoruz? Çünkü Türkiye İşçi Partisi, emekçi halkı iktidara getirecek biricik partidir. Öteki partiler ise emeği ile geçinenlerin oylarını alacak fakat iktidara yine sömürücü sınıfları, varlıklı kişileri, bozuk düzenin yöneticilerini getirecektir. Bu temel ayırım, Türkiye İşçi Partisi’nin en büyük özelliğidir ve DİSK bunu değerlendirerek emekçi sınıf ve tabakaların iktidara gelmesini Türkiye’nin geri kalmışlıktan kurtulması için tek çıkar yol bildiğinden TİP’i var gücüyle destekleyecektir.¹⁰

Öte yandan, DİSK’in, CHP ile ilgili bu dönemdeki değerlendirmesi de dikkat çekicidir:

CHP’nin durumu. Türkiye İşçi Partisi dışında ne kadar parti varsa ya tek başına ya da koalisyon yolu ile iktidara gelmiştir. Yahut emekçilerin çıkarına aykırı yasalara oy vermiştir. CHP uzun yıllar işçileri, köylüleri zorla jandarma dipçigiyle çalıştırmıştır. Bütün CHP iktidarı boyunca işçilere hür sendika kurma hakkı tanınmamış, grev isteyenler hapse atılmış, hakkını arayanlar, haksızlığa baş kaldıranlar inim inim inletilmiştir. Ne vakit ki işçiler bilinçlenip grev hakkına sahip çıkınca CHP o vakit istemeyerek de olsa bu hakkı vereceğini programına almak zorunda kalmıştır.¹¹

Solda, TİP içinde ve DİSK tarafından bir başarısızlık olarak değerlendirilen 1969 seçimlerinin ardından *Maden-İş* gazetesi tarafından atılan manşet, DİSK’in

⁸ DİSK, 13.2.1967 gün ve 967/1 sayılı İstanbul Valiliği’ne kuruluş bildiri ekindeki Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Anütüzüğü, Kuruluş Kongreleri: 12 Şubat 1967, Madde 3. TÜSTAV Arşivi.

⁹ Maden-İş, Sayı 15, 10 Eylül 1969.

¹⁰ DİSK, Çalışma Raporu 3. Genel Kurulu 1968-1970, DİSK Yayınları 5, 13-14-15 Şubat 1970, s. 88.

¹¹ DİSK, 1970, s. 88

siyasetinin sınıfsal içeriğini de ortaya koyuyordu: “Gene tüccarlar patronlar ağalar kazandı.” Ve “İşçiler kendi adaylarını seçmezlerse sandıktan her zaman bu adamlar” çıkacaktı: “Olan oldu. Başımıza bir bela geldi ki gene, sormayın. Başa gelen çekilir derler ya çok çekeceğiz belli. Sözün kısası işçi arkadaş sana karşı olan patronlar, tüccarlar, ağalar, Amerikan uşakları seçildiler. Eski hamam eski tas.”¹²

DİSK, sosyalizmi işçi sınıfının ideolojisi olarak görür: “Bu nedenle sendikalar, bir yandan ekonomik mücadeleyi sürdürürken, öte yandan da işçi sınıfını kendi ideolojisine sahip çıkaracak eğitimi yapmak zorundadırlar.”¹³ Emperyalizme karşı çıkarken Kuvayı Milliye geleneğine referans verir:

Emperyalizmin, devletimizin ve milletimizin hayatına yeniden kastetme çabalarının arttığı ve bir avuç aracının, kapkaççının ve sömürücünün bu çabalara katıldığını gören sendikacılar, Büyük Atatürk'ün daha 1921'de ilan ettiği gibi ‘bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı’ savaşıma and içmişlerdir.¹⁴

DİSK, Türkiye'nin içine düştüğü buhrandan kurtulmasının “yollarından biri” olarak “köklü dönüşümlere” gidilmesi gerektiğini vurgular: “Dış ticaretin devletleştirilmesi, bankacılığın, sigortacılığın kamulaştırılması, toprak reformunun yapılması bunların arasındadır.”¹⁵ DİSK'in sosyalizm anlayışı, işçi sınıfının öncülüğünü vurgulayıp siyasi mücadeleyi ve bir siyasi partiyi, TİP'i işaret etse de bir sınıflar çözümlemesini, ittifaklar meselesini çok da öne çıkarmaz.

Bilindiği gibi sosyalizm emekçilerin kurduğu bir düzendir, emekçilerin yönettiği bir düzendir, emekçilerin ideolojisidir, emekçilerin dünya görüşüdür. (...) Bu bakımdan emekçiler adına asker-sivil-aydın kadronun ya da keskin sosyalistlerin bir entelektüel kadrosunun şu veya bu yolla iktidara gelmesi sosyalizmin kurulması demek değildir. Bu azınlığın emekçiler adına tahakkümüdür, yukarıdan aşağıya bir yeni baskı düzenidir. Biz aşağıdan yukarı emekçi halkla beraber, onun şevkli çabasıyla sosyalizmi kurmak için işçi sınıfının bilimi ve tarihsel öncülüğü etrafında tüm emekçilerin, emekten yana aydınların iktidarı için mücadele veriyoruz.¹⁶

DİSK, kendi teşkilatından, “Türkiye'nin geri kalmışlıktan, içine düştüğü emperyalizm ağından, tüm haksızlıklardan kurtulabilmesinin tek öncü, devrimci gücü” olarak söz etmektedir: “DİSK, Anayasa'ya inanmış, demokrasinin

¹² Maden-İş, Sayı 17, 22 Ekim 1969.

¹³ DİSK, DİSK'in Dört Mücadele Yılı, İstanbul, DİSK Yayınları No. 5, 1971, s. 12.

¹⁴ DİSK, 1971, s. 4.

¹⁵ DİSK, 1971, s. 12.

¹⁶ DİSK, DİSK Çalışma Raporu III. Genel Kurulu 1968-1970, DİSK Yayını 5, İstanbul, 1970, s. 100.

gerçekleşmesinden yana sosyalizme doğru ilerleyenlerin kanuna dayanan devrimci gücüdür.”¹⁷

Bu noktada, DİSK’in kuruluş yıllarındaki sosyalizm anlayışının komünizme kapalı olduğunu da vurgulamak gerekir. Ankara’da 1960’lı yıllarda ABD Çalışma Ataşesi olarak çalışmış olan ABD Çalışma Bakanlığı Uzmanı Bruce Millen, Türk-İş’in önde gelen yöneticilerinden birinin kendisine DİSK yöneticilerinin komünist olmadığını belirttiğini, ancak “bununla birlikte, komünist TİP militanları DİSK’in taktik ve siyasetini etkilemiyor denilemez” görüşünde ısrar ettiğini vurgulamaktadır.¹⁸ Komünist olmadıkları gibi, aralarında Güzelce gibi istisnalar olsa da- DİSK yöneticilerinin önceleri belirgin ama geçen zaman içinde yavaş yavaş silinecek olan bir antikomünizm eğilimi içinde oldukları da, tanık anlatımlarına yansımıştır.¹⁹

Nihayet, DİSK’in kuruluşundan beri ismindeki “devrimci” sözcüğünü İngilizceye ilerici anlamını karşılayan *progressive* olarak çevirdiğini de kaydetmek gerekir.

‘60’ların Sonlarında Sosyalist Sol ve DİSK

DİSK’in sosyalizm kavrayışı, ‘60’lar içinde yükselen sol bilinç ve eylem içinde şekillenmişti. DİSK’i kuran sendikacılar, 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi’ni (TİP) kurmuşlardı ve onlar, TİP içindeki süreçlere aşinaydılar. 1961’de “sendikalizmin politik alanda uzantısı olmak amacıyla yönelik” bir işçi örgütlenmesi şeklinde²⁰ ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği’ne bağlı on iki sendikacı tarafından kurulan TİP,

¹⁷ DİSK, 1971, s. 15-16.

¹⁸ Bruce H. Millen, “Factions of the Turkish Labor Movement differ over political role”. Monthly Labor Review. June 1969, Vol. 92, Issue 6, s. 35.

¹⁹ Suat Şükrü Kundakçı’nın anlattığı bir anekdot: “İçeri girdik. Kemal Türkler ayakta. ‘Hopala’ diye bir ses. Bu ses Kemal Türkler’in. ‘Bu komünistler ne diye geldiler yahu!’ Aynen böyle, bu sesle birlikte onlar da döndüler, arkalarına baktılar. Üzeyir Kuran ve Şaban Yıldız’a ‘biz normal bir partiyiz ne komünistliği?’ dedik.” Ersin Tosun (Yayına hazırlayan), Suat Şükrü Kundakçı Bir Ömür Bir Sohbet, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2005, s. 49. Süreyya Algül, 2 Mart 2010’da gerçekleştirdiği görüşmeden Aydın Ergin’in şu tanıklığını aktarmaktadır: “TİP İstanbul İl Başkanı Bıyık Talat... Soyadını çıkaramıyorum şimdi, namı Bıyık Talat’tı. (...) İçinde benim gibi birkaç gencin de bulunduğu ama sendikacıların bulunduğu... Örneğin Rıza Kuas’ı net hatırlıyorum, Kemal Türkler’i net hatırlıyorum. On kişilik yarı seminer yarı sohbet toplantısında tartışılmaz netlikte şunu söyledi: ‘Arkadaşlar hepimiz sosyalistiz. Çünkü komünizmin panzehiri sosyalizmdir.’ Bu cümleye bütün sendikacılar ‘evet, evet’ diyerek kafa salladılar. Yani önemli bir şey öğrenmiş veya zaten bildiklerinin bir kere daha il başkanı tarafından dile getirilmiş olmasının memnuniyeti...” Süreyya Algül, Türkiye’de Sendika Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975), İletişim yayınları, İstanbul, 2015, s. 205.

²⁰ Nebil Varuy, Türkiye İşçi Partisi Olaylar-Belgeler-Yorumlar (1961-1971), Sosyal Tarih Yayınları, Genişletilmiş 2.Baskı, Belge Araştırma Dizisi No. 18, İstanbul, Temmuz 2010, s. 29.

kısa sürede gerçekleştirdiği yönetim değişikliğiyle solda güçlü bir rüzgâr yakalamış, 1965 seçimleriyle birlikte sosyalizmi ülke gündemine taşıyan etkili bir siyasi harekete dönüşmüştür. Öte yandan, DİSK'in kurulduğu yıllar, Türkiye'de öğrenci hareketinin güçlü bir ivmeyle yükseldiği yıllardır. Bu yükselişe hız ve bir ölçüde de yön veren '68 Baharı, Avrupa'da çığ gibi büyüyen öğrenci olaylarıdır. Üniversite işgalleri, boykotlar, yürüyüşler, öğrenci gençliğin yönünü sol siyasete ve sosyalizme çevirmesi, Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ile başlayan Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) ile süren örgütlenme süreçleri²¹, kimi sol/sosyalist yayınlar çevresinde verilen ideolojik mücadele Türkiye'de sosyalist solun kitleselleşmesindeki önemli adımlardır. '60'lar boyunca *Sosyal Yayınlar*, *Sol Yayınları*, *Bilim ve Sosyalizm Yayınları*, *Ant Yayınları*... kitapçıların raflarını doldurmaya başlayan Marx, Engels, Lenin ve Mao'nun kitapları, Régis Debray, Douglas Bravo, Carlos Marighella'nın, kitapları; birbiri ardına yayın hayatına giren dergiler, özellikle *Yön*, *Ant*, *Türk Solu*, *İşçi-Köylü*, *Aydınlık* dergileri solu, işçi ve öğrenci gençlik hareketini etkilemekte, şekillendirmektedir.

Bu noktada, 1961 yılından başlayarak TİP içinde yaşanan süreçler, DİSK için, kurucu kadrolarının bu süreçlerin içinde olmaları bakımından da önemlidir. Parti içinde ilk önemli çatışma, sosyalizmi sınıf mücadelesi perspektifiyle değil, bir iktisadi kalkınma modeli olarak anlayan ve aydınlar öncülüğünde "millî ve demokratik bir cephe" kurulmasını öneren *Yön* hareketi²² ile Behice Boran çevresi arasında yaşanmıştı. TİP'in ilk yayın organı *Sosyal Adalet* dergisinin yönetimine de hâkim olan *Yön* hareketinin tezlerine karşı, Boran çevresinin çözümlenmeleri "TİP'i Marksist bir sosyalizm çizgisinde" tutmakta etkili olmuştu.²³ Ancak, 1965 genel seçimlerinin ardından, militan öğrenci gençliğin katılımı, özellikle de eski Türkiye Komünist Partisi (TKP) geleneğinden gelen ve hâlâ ülke içinde olan komünistlerin müdahaleleri, Parti'yi bir kez daha ideolojik tartışmaya, kısa zamanda da hesaplaşmaya taşımıştı: "Millî Demokratik Devrim- MDD" ve "Sosyalist Devrim-SD" tartışması etrafında gerçekleşen bu hesaplaşma TİP'in, 20-23 Kasım 1966'da Malatya'da toplanan 2. Büyük Kongresi'nin hemen ardından başlayan ihraçlarla

²¹ Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun 9-10 Ekim 1969'da toplanan Olağanüstü Kurultayı'nda, Federasyon'un tüzüğüyle birlikte adı da değiştirilmiş ve Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) oluşturulmuştu.

²² *Yön*, ilk sayısında yayımladığı "Bildiri" ile, Türkiye'nin içinde bulunduğu "buhran"dan kurtulmasının biricik yolunun, "Türk toplumunun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların ve millet kaderine hâkim olabilecek mevkilere gelmiş bulunanların [...] bir temel kalkınma felsefesi" etrafında birleşmelerinden geçtiğini açıklıyordu. *Yön*, Sayı 1, 20 Aralık 1961, s. 12-13; Fethi Naci, "Bölünmek Değil Birleşmek", *Sosyal Adalet*, Sayı 1, 19 Mart 1963, s.12.

²³ Gökhan Atılgan, Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, Yordam Kitap, İstanbul, Ekim 2009, s. 316. Nebil Varuy, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi: 1961-1971: Olaylar, Belgeler, Yorumlar*, TÜSTAV Arşiv Belgesi, 1975; Aktaran, Atılgan, 2009, 313.

sonuçlanacaktı.²⁴ “... Parti'nin disiplin kurullarına gönderilenlerin ezici çoğunluğu, Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı gibi komünistlerle işbirliği içinde bulunan” Parti üyeleri idi.²⁵ Bu kopuşun ardından 1967 yılı Kasım ayında Mihri Belli ve TKP'nin geleneğinden gelen bazı komünistlerle, 1951-53 tevkifatından geçen TKP üyesi ve sempaticanlar²⁶ tarafından yayınlanmaya başlanan *Türk Solu*, “ortanın solundan en sola kadar, devrimci olarak, solcu olarak, sosyalist olarak” çok geniş bir kesimi etrafında topladı.²⁷ “Millî Demokratik Devrimi amaç edinen Türk Solu, ilk sayısından beri, tam bağımsız, gerçekten demokratik Türkiye için emperyalizme ve yerli işbirlikçilerine karşı devrimci dayanışma ulusal güç birliğini şiar olarak” yürüttü. Millî Demokratik Devrim tezi, demokratik özgürlükleri ve Anayasanın tanıdığı hakları sonuna kadar emekçi halkın yararına kullanmayı “ilk demokratik eylem” olarak görüyordu.²⁸ MDD çevresi, *Türk Solu*'nun yayın hayatına girmesini izleyen dönemde de TİP teşkilatları içinde varlığını bir süre daha korudu. *Türk Solu*'nun temsil ettiği MDD hareketinin ‘Bağımsız Türkiye’ sloganı ülke sathına yayıldı. TİP buna ‘Sosyalist Türkiye’ belgisi ile karşı çıktı.”²⁹

Prag Baharı'nın 20 Ağustos 1968 günü Çekoslovakya'ya giren Sovyet tanklarıyla ezilmesi ve bütün kentlerinin Sovyet, Polonya, Doğu Almanya ve Bulgaristan orduları tarafından birkaç saat içinde işgal edilmesi, Çekoslovakya Komünist Partisi Birinci Sekreteri Alexander Dubček'in tutuklanarak Sovyetler Birliği'ne götürülmesi Türkiye solu içinde de derin yankı buldu. “Çekoslovakya olayı, ‘ulusalci’ savlara ‘uluslararası’ boyutlar kazandırdı; önceleri ‘enternasyonal’ anlamda aynı görüşleri paylaşıyor gözükken eğilimler kısa bir süre içinde ayrışmaya uğradı.”³⁰ TİP içinde Aybar kanadı işgali, “sosyalizmin güleç yüzüne sürülmüş bir kara çizgi” olarak görüyordu.³¹ Buna karşılık Sadun Aren-Behice Boran kanadı,

²⁴ Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler 68 Güncesi, Arba Yayınları, 55, Tarih Anı Dizisi 16, İstanbul, Eylül 1992, s. 82-83.

²⁵ Ergun Aydınoglu, Türkiye Solu (1960-1980) Bir Amneziğin Anıları, Versus Kitap 30, İstanbul, Mayıs 2007, s. 143.

²⁶ “1967 yılında bizim 1951-53 tevkifatından geçen Türkiye Komünist Partisi üyesi ve sempaticanı arkadaşlarımız yeni bir siyasi organ yayınlamaya karar verdik: ‘Türk Solu.’” Sevim Belli, Boşuna mı Çığnedik? Anılar, Belge Yayınları 212, İstanbul, Kasım 1994, s. 433; Mihri Belli şunları anlatmaktadır: “Bizim o zamanlar aktif Politbüro diye bir grubumuz vardı. İçinde Reşat Fuat, ben, Şefik Hüsnü ölmüştü, Şevki Akşit, Vecdi Özgüden vardı. Kıvılcımlı ile de sorunları görüşüyorduk. Buna paralel olarak bir yedek çevre de vardı. O eski tüfek diye bildiğimiz çevreden arkadaşlardı. Arada bir onların görüşlerini alıyorduk. Bu saydığım beş isim fiili Politbüro olarak çalışıyordu.” Mihri Belli, Mihri Belli ile İnsanlar Tanıdım Üzerine, TÜSTAV Yayını, İstanbul, Kasım 2000, s. 47.

²⁷ Türk Solu, “Neden Çıkıyoruz?”, Sayı 1, 17 Kasım 1967, s. 1.

²⁸ Suphi Karaman, “başyazı – Türk Solu ve Millî Demokratik Devrim”, Türk Solu, Sayı 53, 19 Kasım 1968, s. 3.

²⁹ Belli, 1994, s. 434-435.

³⁰ Korkmaz, 1992, s. 144.

³¹ Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968.

bilimsel sosyalizmden saptığı savıyla Aybar'a cephe aldı. Mihri Belli ve etkisindeki demokratik devrimciler, *Prağ Babarı*'nı "karşı devrimci ve revizyonist" bir girişim, Sovyet müdahalesini de "kapitalizme karşı bir savunma" olarak değerlendirdi; Sovyetler Birliği'nin yanında yer aldı. Böylece TİP içinde birbiriyle çatışan üç eğilim ortaya çıktı. TİP, "sendikacılar", "Doğulular" ve "aydınlar"ın oluşturduğu kümeler arasındaki iç uyumunu yitirmiş ve "çok eğilimlilikten bu kez zıt eğilimli" bir örgüte dönüşmüştü.³²

DİSK'li sendikacılar TİP içinde TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar çevresiyle birlikte hareket etmekteydiler. Aybar'ın Çekoslovakya'daki reform girişimlerinin yanında yer alarak Sovyet işgalini kınamasının ardından DİSK Yürütme Kurulu da aynı yönde bir bildiriyle "Sovyetlerin Varşova Paktı müttefikleriyle Çekoslovakya'ya yaptığı saldırıya, Türk işçi sınıfının gerçek temsilcileri olarak karşı" olduğunu açıkladı:

Ülkeler arasında iç işlerine müdahale hangi devletten gelirse gelsin, özgürlük içinde yaşayıp gelişmeyi engelleyici bir unsur olup ciddi bir tehlike meydana getirir. Bu nedenlerden Sovyet işgal kuvvetlerinin en kısa zamanda Çekoslovak topraklarını terk etmeleri gereklidir.³³

TİP içindeki tartışmalarda Aren-Boran kanadının, özellikle tabanda, il ve ilçe teşkilatlarında TİP'li sendikacılara karşı kullandığı ağır dil, "sendika ağaları" nitelemesi, Kemal Türkler ile Behice Boran arasına "70'ler boyunca sürecek bir mesafe koydu. Emek Grubu'yla (Aren-Boran Grubuyla) hareket eden Ahmet Hamdi Dinler, TİP'in Kongre kürsüsünden Parti Merkezi'ni kıyasıya eleştirirken, TİP Genel Sekreteri ve Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas'tan "tipik bir sendikacı" olarak söz etmekteydi: "Sendikacılar işçilerin aldıkları ücret kadar ücret alsınlar. Lüks ve sefahati bıraksınlar. Sendikacılık değil, sendika ağalığı türemiştir. Bu yüzden işçiden oy alamıyoruz."³⁴ Aynı ekip içinden Yavuz Ünal, Aybar'a yüklenirken onu, "oportünist" sendikacılara dayanmakla suçlamaktadır:

Sendikalarında olduğu gibi partide işçi adına fetva veriyorlar. Oysa bu arkadaşlarımızın işçilikle uzaktan yakından hiçbir ilgileri yoktur. Bu arkadaşlarımız aldıkları otomobilleriyle, evleriyle övünürler. Aldıkları bol maaş, ödenek, yolluk ve tazminatlarla, Avrupa, Amerika seyahatleri ve pamuklaşmış elleriyle bunlar işçi olma özelliğini kaybetmişler, bilinçleriyle olduğu kadar vücutlarıyla da işçiyi unutmuşlardır. Yerlerinden gitmemek için çeşitli kongre oyunları yaparlar. İçlerinde işçiliğe dönecek tek bir kişi yoktur.

İşçiler sendikacılara karşıdır. Zonguldak ve Filyos olaylarında işçiler bu sendika ağalarıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Genel Başkanımız,

³² Ünsal, 2002, s. 10 ve 11.

³³ Ant, Cilt 4, Sayı 87, 27 Ağustos 1968.

³⁴ Dinler, 1990, s. 121.

parti içinde bu oportünist kimseleri kendisine destek almıştır. Şimdi Aybar'[a] bir maden işçisi olarak soruyorum: Bu oportünist sendikacılara dayanmakla Aybar, işçi sınıfının ideolojisine partimizin sosyalist eylemi ile ne derece bağdaşmaktadır?³⁵

Buna karşılık Kemal Türkler, DİSK ile Parti arasında, sendikacı ile Parti arasındaki ilişkilerin soğuk olduğuna ve güçlendirilmesi gerektiğine işaret ederek, “kelleyi koltuğa alarak, memlekette esas sosyalist mücadeleyi sürdürecektir işçi sınıfı üzerinde... işçi sınıfının bilinçlendirilmesi üzerinde” çalıştıklarını, bunun yanında emekçi sınıf ve tabakalarla ellerindeki imkânlarla bağ kurmaya gayret ettiklerini vurgulamaktadır: “... bunlar sosyalist mücadele sayılmayacaksa... belki ileride, sendikacılar [P]arti içinde baş belası olur zihniyetiyle [P]arti il ve ilçe kademelerine kadar aleyhine rivayet çıkarılırsa, bu soğukluk buz haline gelir.”³⁶ DİSK'e göre Aren-Boran çevresi, TİP yönetimini “bilimsel sosyalizmden sapma” olarak niteleyip “kişisel yönetimle suçladıkları lideri yererken” işçi sınıfının öncülüğü konusundaki düşüncelerini de açığa vurmaktadır: “Bunlara göre işçi sınıfı adına bir kadro yönetimi işçilerin iktidara gelmesinden daha yararlıdır.”³⁷

Öte yandan MDD'nin, “işçi sınıfının yakın gelecekteki büyük altüst oluşlara damgasını vurma olanağı” olmadığına, Türkiye'nin yakın geleceğini belirleme potansiyeline sahip olan dinamiğin, “asker-sivil aydın zümre” olduğuna ilişkin temel kabulleri³⁸, sosyalizmin işçi sınıfının öncülüğünde kurulacağını öngören sendikacılar için önemli bir diğer ayrılık noktasıydı. DİSK, “Türkiye'nin önündeki devrimin sosyalist değil, demokratik devrim olduğunu savunmakta” olan MDD'yi bu noktada kıyasıya eleştirmekte, onların “sosyalist Türkiye diyenlere sağcılardan daha çok çatmakta...” olduklarını söylemekteydi.³⁹

Aybar'ın işçi sınıfının öncülüğünü esas alan “güler yüzlü sosyalizm” tezlerinin ılımlı özelliği DİSK'e yakın düştü; sendikacılar TİP içinde her zaman MDD muhalefetinin de karşısında tutum aldılar.

...

DİSK'in kurulduğu 1967 yılı, gençlik hareketi içinde MDD tezlerinin tartışılıp şekillendiği, yaygınlaştığı, Mihri Belli etkisinin güçlü bir şekilde hissedildiği bir yıl oldu. Aşamalı ve öncelikle millî güçlere dayanan bir demokratik devrim stratejisini kaçınılmaz gören MDD hareketi, Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliye geleneğini sahiplendi. Devrimci gençlerin, Deniz Gezmiş'in öncülüğünde 29 Ekim 1968'de Samsun'dan başlattıkları ve 10 Kasım günü Ankara'da tamamlanan “Tam Bağımsızlık İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü” öncesinde yayınladıkları bildiri, “Büyük

³⁵ Dinler, 1990, s. 121-122.

³⁶ Ant Sosyalist Teori ve Eylem Dergisi, “Tasfiyeciliğe Karşı Mücadele Edelim”, Sayı 8, Aralık 1970.

³⁷ DİSK, DİSK Çalışma Raporu III. Genel Kurulu 1968-1970, s. 95.

³⁸ E. Tüfekçi (Mihri Belli), Yön, 5 Ağustos 1966; Aktaran, Aydınoğlu, 2007, s. 117.

³⁹ DİSK, DİSK Çalışma Raporu III. Genel Kurulu 1968-1970, s. 95.

Türk Milleti” hitabıyla başlıyordu: “Mustafa Kemal’in Millî Kurtuluş İdeali’ni yaşatmak için... Tam bağımsız gerçekten demokratik Türkiye için, Gazi Mustafa Kemal’in kurtuluşçu saflarında toplanalım.”⁴⁰ MDD hareketi, ordunun darbeci geleneğini tartıştı, bir “sol darbe” hareketin kimi kesimleri için anlaşılabilir, hatta umut oldu.⁴¹ Legal çizgiden sapmayan TİP’in, üniversite işgalleriyle, boykotlarla yükselen ve hızla radikalleşen öğrenci gençlik eylemlerine mesafeli duruşu, asker-sivil aydın zümreye öncü bir rol veren MDD’ciler için çok elverişli bir ortam yaratıyordu. Bingöl Erdumlu’ya göre karmaşık tarihsel ve devresel süreçlerin etkisi altında olan gençlik, MDD çizgisine hazırdı:

Daha yakından bakarsan hepimiz Kemalist kökenli, çok karışık sınıfsal ilişkileri olan ama köken olarak o ideolojiden gelen insanlarız. Ama bir bakıyorsun Che Guevara... Ondan da etkilenmişiz, bir Nâzım Hikmet de çıkıyor bu toplumdaki. Türkiye’de böyle stabil, stabilize olmuş bir sol... yoktu.⁴²

Bu heyecanı körükleyen MDD hareketi kısa sürede gençliği yanına çekti, militan gençliğin büyük bir bölümü giderek TİP’ten uzaklaştı ve MDD saflarına yöneldi.⁴³ Artık demokratik kitle örgütlerinin, sendikaların da TİP’le bağları gevşemekteydi. DİSK’li sendikacılar, çok da hazzetmedikleri bu tartışmalar içinde giderek TİP’ten uzaklaşmaktaydılar.⁴⁴

Topyekûn Mücadele

DİSK’in bu ilk dönemine damgasını vuran bir önemli süreç de topyekûn örgütlenme pratiği ve anlayışı olmuştur. DİSK’in kuruluşunun hemen öncesinde, 28 Ocak 1967 tarihinde Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Kimya-İş’in altında imzaları olduğu “Karar” bu pratiğin yazıya da dökülen ilk adımı sayılabilir. Karar’da, sendikaların mevcut nakitleri ile demirbaşlarını müşterek kullanacakları, ayrıca sendikaların icra organları ile çeşitli lüzumlu personel kadrolarının aynı bina içinde toplanacağı tespit edilmektedir: “Adı geçen sendikaların yetkili organları her türlü ödeme, teşkilatlanma, grev, eğitim, uluslararası ilişkiler, hukuk vs. gibi

⁴⁰ Türk Solu, Sayı 53, 19 Kasım 1968.

⁴¹ “TİP’e karşı olan MDD çevresi, Kemalizm adına ne varsa tümünü miras olarak yükledi. Millîci güçlerle oluşturulacak bir cephenin ideolojik zeminini buna dayanarak yarattı ve bunun gereği olarak ordunun ‘darbeci geleneği’ne sahip çıktı.” Korkmaz, 1992, s. 104.

⁴² Bingöl Erdumlu, Görüşme kayıtları, Büyükkada, 9 Eylül 2015.

⁴³ Artun Ünsal, Türkiye İşçi Partisi /1961-1971), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mayıs 2002, s. 9.

⁴⁴ “Aralarında Türkiye Öğretmenler Sendikası’nın (TÖS) da bulunduğu demokratik kuruluşların TİP’le olan bağları da gevşemişti. Dahası, DİSK bile giderek TİP’ten uzaklaşıyordu. Parti içi aydın çatışmaları kadar, parti dışına dağılan eylemci gençliğin kendi başına buyruk tutumu da DİSK tabanında, CHP’ye karşı bir yakınlaşmanın doğmasına yol açmıştı.” Ünsal, 2002, s. 12.

faaliyetlerini aralarında herhangi bir ayırım gözetmeksizin ve birlikte verecekleri kararları uygulayacaklardır.”⁴⁵ Başlangıçta 20 binin altında⁴⁶ aktif üyeye dayanan DİSK kurucularını böyle bir dayanışmaya iten maddi güçlükler, zorunluluklar yanında, bu “birlik” anlayışının konfederasyonun kuruluşundan sonra da sürdürülmüş olması, yeni bir örgütlenme anlayışını, hareketin ilk yıllarındaki ruhunu da yansıtmaktadır. DİSK bu örgütlenme anlayışını, kuruluş tüzüğünde de ortaya koymuştur:

DİSK, kendi bünyesinde bulunan sendikaları, her yönü ile bir güç birliği temel esası içinde birleştirir. Ve sendikaların her türlü faaliyetlerini DİSK içinde aslına uygun şekilde planlaştırır ve organize eder.⁴⁷

DİSK “Birleşik Grev Fonu” kurmuş, DİSK bünyesindeki sendikaların üyelerinin bu fona ayda 1 lira ödemelerini zorunlu kılmıştır.⁴⁸ Kuruluşundan bir yıl sonra DİSK, tüzüğüne genel sekreterin görevlerine ilişkin şu hükmü ilave etmiştir: “DİSK’e bağlı tüm ihtisas bürolarının başıdır ve DİSK’in yurt çapındaki örgütlenme çalışmalarını yönetir.”⁴⁹ Bu anlayış DİSK’in ilk yıllardaki pratiğine hâkim olmuştur. 1968 yılından başlayarak 15-16 Haziran 1970 direnişine kadar olan dönem metal, lastik, kimya, tekstil işkollarında işçilerin işverenlere ve sarı sendikalara karşı-ve devlete rağmen- direnerek DİSK’e geldikleri dönemdir. DİSK’e bağlı sendikaların yöneticileri, uzmanları, üyeleri işkolu/sendika ayırımı da yapmaksızın bütün bu direnişlerin içindedir. Mehmet Atay, DİSK’in bu topyekûn örgütlenme/mücadele anlayışına büyük önem atfetmektedir:

Bizim aramızda sendika ayırımı yoktu, DİSK ekip olarak örgütlenirdi o zamanlarda. İç içe bir örgütlenme... Tabii, her zaman amiral gemisi Maden-İş Sendikası. DİSK otuz bin kişiyle kuruldu, sonra çok büyüdü. Ama bunda o ruhun, o çalışmanın da büyük etkisi vardır.⁵⁰

⁴⁵ Karar, El yazısıyla iki sayfa metin, 28 Ocak 1967, TÜSTAV Arşivi.

⁴⁶ Şinasi Kaya, DİSK’in kurulduğu dönemde aidat ödeyen üyelerinin sayısının 17500 olduğunu belirtmiştir. Barış Öz, Kalkınma Sürecinde Sektörel/Sendikal Dinamikler Örnek Olay Türkiye Maden-İş Sendikası, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005, s. 102; Aktaran Canan Koç- Yıldırım Koç, DİSK Tarihi Efsane mi Gerçek mi? (1967-1980), Epos Yayınları, Ankara, 2008, s. 89. DİSK’in en büyük/lokomotif sendikası Maden-İş’in üye sayısının kuruluş döneminde 10, 12 bini ancak bulduğu DİSK kaynaklarında da ifade edilmektedir.

⁴⁷ DİSK, 13.2.1967 gün ve 967/1 sayılı İstanbul Valiliği’ne kuruluş bildirimini ekindeki Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Anatüzüğü, Kuruluş Kongreleri: 12 Şubat 1967, Madde 5. TÜSTAV Arşivi.

⁴⁸ DİSK, 12 Şubat 1967, Madde 46.

⁴⁹ DİSK, 2. Genel Kurulu, TÖS Salonu, 24-25 Şubat 1968, Tutanak, s. 4.

⁵⁰ Mehmet Atay, Görüşme kayıtları, İstanbul, 25 Kasım 2014.

Atay'la 25 Kasım 2014 günü yaptığımız görüşmenin bir bölümü, bu yazının sonuna alınmıştır (Ek- 1).

İşçinin Direnme Hakkı: Bir Meşru Müdafaa Durumu

- Arkadaş söyler misin yeni moda mıdır işgal etmek? Öğrenciler okullarını, işçiler fabrikaları, topraksız köylüler toprakları işgal ediyor.
- Hayır, bu öyle senin dediğin gibi moda falan değil. İşgal anayasanın başlangıç kısmında belirtilen direnme hakkının bir biçimidir.

Bu diyalog, “Meşruluğunu yitirmiş her kuruluş işgal edilebilir” başlığıyla *Ekmek* gazetesinde yayınlanan bir yazıdan alınmıştır. Bu yazı 1969 Eylülünde *Maden-İş* gazetesine de yayınlanmıştır.⁵¹ Maden-İş, resmî makamların kanunsuzluk karşısında faaliyete geçemediklerinde Anayasa ve kanunlara göre işçinin direnme hakkının doğacağını güçlü biçimde vurguluyor, bunu “ihkak-ı hak” değil, “meşru müdafaa durumu” olarak görüyordu: “Bu durumda işçinin karşısına çıkartılan toplum polisinin dayak atmadan hakarete ve yakalamaya kadar varan hareketleri suçtur. Ve cezasız kalmaktadır.”⁵² İşçiler, “özellikle devrimci sendikalarla ilişkili olan” işçilerin fiilî durum ve direnme diye adlandırılan Anayasal eylemleriyle “Anayasa’daki örgütlenme özgürlüğüne ve giderek Anayasa’ya” sahip çıkmaktaydılar. Maden-İş Sendikası Genel Başkan Vekili Şinasi Kaya’nın açıklaması, sınıfsal/siyasal önermeleri bakımından da dikkat çekici ve önemlidir. Kaya, hâkim sınıflar iktidarda buldukları sürece işçilerin ne kadar örgütlenirlerse örgütlenirler, mücadelelerini tam ve kesin olarak başarıya ulaştıramayacaklarını vurgulamaktadır. Sömürünün ortadan kaldırılması ancak işçi sınıfının iktidarı ile mümkün olabilecektir:

Bu tarihi gerçek bizi bilimsel olarak; politik örgütlenme zorunluğuna götürmektedir. Bu nedenle, mesleki birer örgüt olan sendikalar temsil ettikleri kitleye sınıf bilinci verici ve işçi sınıfını iktidara getirici bir yol izlemek zorundadırlar. Aksine hareket etmek, geçici bazı menfaatlerle işçileri aldatmak olur ki, bu da ancak, geçici bir zaman için mümkündür. Sendikamız devrimci bir sendikadır. İşçilerin mesleki örgütlenme yoluyla, politik örgütlenmeye ulaşacağı gerçeğine tam olarak inanmıştır. Ve üyelerimize sınıfsal bilinç verme yönünden Anayasa doğrultusunda çaba sarf etmektedir.⁵³

İşçinin direnme hakkı, devrimci sendikacılık pratiği ve ilkeleri içinde 1968-1970 yıllarında DİSK tarafından pek çoğu metal sektöründe olmak üzere birçok fabrikada işyeri işgalleri biçiminde hayata geçirilmiştir. 1968 Derby işgali, aynı yıl Singer’de, Elektro Metal’de, Teksan’da örgütlenen iş bırakma eylemleri, 1969 Türk

⁵¹ Maden-İş, Sayı 15, 10 Eylül 1969.

⁵² Alp Sele, “İşçiler Nasıl Direnmelidir?”, Maden-İş, 7 Haziran 1969.

⁵³ Maden-İş, Sayı 15, 10 Eylül 1969.

Demir Döküm, Horoz Çivi, Rabak, İzmit Çelik Halat, Hisar Çelik, Ege Sanayi, Kavel, Magirus direnişleri, Gamak olayları, 1970 Sungurlar işgali, ECA Pres-Döküm, İzmir Clemenson, İzmit Anadolu Döküm, Garanti Alüminyum işgalleri, lastik sektöründe gerçekleştirilen Gıslaved ve Derby eylemleri... bunların en önemlileridir.⁵⁴ Maden-İş, direnen işçilerin “tek tek fabrikaların işçileri olmaktan çıkıp, yekpare bir işçi sınıfı olmaya” yöneldikleri değerlendirmesini yapmıştır: Onlar “menfaatlerini, hayatlarını, kendilerini ezenlerin bir olduğunu” görmüşlerdir.⁵⁵ Direnme hakkı, 1970, 15-16 Haziran Direnişi-Genel Grevi- ile doruğa çıkacak, sendika hareketinin de sınırlarını aşarak siyasi gündemi belirleyecek, sosyalist sol içinde “fili önderlik-ideolojik önderlik” tartışmaları sürerken işçi sınıfı varlığını ve gücünü dosta düşmana gösterecektir.

1968-1970 döneminde DİSK’in birbiri ardına örgütlediği bu işyeri işgalleri, direnişler, devrimci sendikaların-özellikle de Maden-İş’in- işçiyle birlikte hareket eden, tabana dayanan, gözünü budaktan sakınmaz bir mücadele geleneğini temsil ediyordu. Bir tarihi geri planı olan bu çizgi-elbette ilk işçi eylemlerinden gelen bir sürekliliğe dayansa da- esas olarak Türk-İş içinde şekillenmişti. Bir dizi sendika öncülüğünde ve ‘60’ların başlarında, Türkiye işçi sınıfı tarihi içinde bir kırılma anı olan tarihsel Saraçhanebaşı Mitingi’yle başlayan ve giderek artan bir ivmeyle yükselen, sertleşen işçi/sendika eylemleri, direnişler, grevler içinde kendini belli etmişti. 1965 Kozlu olaylarında direnişin içinde/başında olan TİP Genel Sekreteri ve Lastik-İş Başkanı Rıza Kuas, Türk-İş’e egemen olan Seyfi Demirsoy- Halil Tunç ikilisiyle karşı karşıya gelmişti.⁵⁶ 1965 Kasım’ında Maden-İş’in yürüttüğü Mannesman grevi, Türk-İş’in oyalayıcı tutumu yüzünden çözülmüş; 1966 tarihsel Paşabahçe grevi, grevci işçilerin yanında olan sendikalarla Türk-İş’i bir kez daha karşı karşıya getirmişti.⁵⁷ Türk-İş içindeki çekişme, TİP’in kurulmasının ardından Seyfi Demirsoy’un öncülüğünde yürütülen ve TİP’i de hedef alan Çalışanlar Partisi

⁵⁴ Maden-İş, Sayı 15, 10 Eylül 1969; Sayı 16, 2 Ekim 1969; Sayı 17, 22 Ekim 1969; Sayı 21, 1 Ocak 1970; Sayı 23, 15 Şubat 1970; Sayı 28, 23 Mayıs 1970. 1969 yılı biterken, 29 Aralık 1969’da günü İstanbul Topkapı’daki İbrahim Gamgam’a ait Gamak Elektrik Motorları Fabrikası’nda ücret alacakları için işyerine gelen işçilere polis saldırmış, işçi Şerif Aygün polis kurşunuyla katledilmiş, 2’si ağır olmak üzere 4 işçi yaralanmıştır. Maden-İş, Tarihsiz gazete (1970, 6 Nisan – 23 Mayıs günleri arasında yayınlanmıştır).

⁵⁵ Maden-İş, Sayı 21, 1 Ocak 1970.

⁵⁶ Türk-İş Aylık Dergi, Yıl 3, Sayı 26, Nisan 1965, s 7-12; 1965 Kozlu olaylarının ardından Türk-İş ve TİP arasındaki gerilim arttı, Türk-İş 19 Nisan 1965 günü kamuoyuna TİP’i suçlayan yazılı bir açıklama yaptı. Türk-İş, dünyada iki ayrı sendikacılık anlayışı bulunduğunu, bunlardan birinin iktisadi sistemi ihtilalci metotlarla değiştirip, kapitalizmi tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan sendikacılık; ikincisinin ise demokratik düzenin koruyucusu kuvvetler arasında yer alan, sosyal ve iktisadi hayatla yakından ilgilenerken sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışan sendikacılıktı ve Türk-İş ikinci yolu seçmişti. Bkz. Türk-İş, “TİP İşçi Hareketini Nereye Götürmek İstiyor?”, Nisan 1965, Sayı 26, ss. 9-10.

⁵⁷ DİSK, Türk-İş Çıkmazı, DİSK Yayınları 1, İstanbul, 1967, s. 22.

girişimi; 1962 yılında Aybar'ın TİP'in başına geçmesiyle birlikte Seyfi Demirsoy-Halil Tunç kanadının başlattığı antikomünist kampanyayla büyümüş, uzlaşmaz bir noktaya, bir siyasi kutuplaşmaya varmıştı. Giderek sağa kayan Türk-İş yönetiminin 22 Aralık 1962'de Ankara'da düzenlediği "komünizmi tel'in" mitingi, esasen TİP'i karşısına alan bir siyasi çıkış olmuştu. Türk-İş'in, 27 Ocak-2 Şubat 1964 tarihlerinde Bursa'da toplanan 5. Genel Kurulu'nda tüzüğüne aldığı Partilerüstü Politika ilkesi, bu kutuplaşmanın önemli uğraklarından biriydi. Bu seyir içindeki kritik bir nokta, Türk-İş'in 7-14 Mart 1966 tarihlerinde toplanan 6. Genel Kurulu'nda TİP'li sendikacıların tasfiyesi, yönetim kurulu büyük ölçüde AP'li sendikacılardan oluşturularak "hükümetin rahatlıkla Türk-İş'i kendi dümen suyuna almasına elverişli bir ortam" yaratılmış olmasıydı. "Bardağı taşırın damla" ise, Paşabahçe grevinin ardından Türk-İş Onur Kurulu kararıyla Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş'in konfederasyondan geçici olarak ihraç edilmeleri idi.⁵⁸

Bu çatışmanın gerisindeki esaslı faktörlerden birinin, kamuda ve özel sektörde örgütlü olmanın sendika hareketinin kendi içinde yarattığı çelişkinin, özellikle grevli toplu pazarlık düzeni içinde iyice su yüzüne çıkarak derinleşmesi olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Gerçekten de kamuda ana akım siyasi partilerle kurulan dengeli ve mutedil ilişkilerin ve gerek örgütlenme ve gerekse toplu pazarlık sürecinde kamu işvereni durumunda olan siyasi iktidarlar karşısında bir "baskı aracı" olmanın-buna dayanan bir lobicilik faaliyetinin- sunduğu imkân, özel sektörde, işverenlerle açık bir emek-sermaye ilişkisi/çelişkisi içinde karşı karşıya gelen sendikalar için yoktur. Bu, özel sektörde sendikaları tabana yaklaştıran ve onları tabanla birlikte mücadeleye sevk eden esaslı bir faktör olmuştur. Türk-İş, kendi içindeki bu çelişkiyi bir noktadan sonra taşıyamamıştır. DİSK'in bir dönem genel sekreterliğini de üstlenmiş olan Kemal Sülker, şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "... [İ]şçiler, giderek artan sayılarda DİSK sendikalarına kayıyor ve DİSK sendikaları da işçilere ne kadar ücret zammı istediklerini, sosyal ve yan yardımların ne ölçülerde arttırılması gerektiğini sorarak toplu sözleşme ön teklifi hazırlıyordu." Bu noktada Sülker Türk-İş'le de bir karşılaştırma yapmakta, Türk-İş'in "böyle bir külfete" katlanmadığını, ücret artışlarını "işverenlerle önceden sohbet şeklinde yaptıkları konuşmalarla" belirlediklerini, toplu sözleşmelerin de bu düzeyde başlayıp, bu düzeyde sona erdiğini kaydediyordu.⁵⁹ DİSK'i kuran sendikalar mücadeleciler, dayanışmacı ve tabana dayanan, geçmişleriyle-işin doğası gereği- sendika içi demokrasi ilkesine yatkın olmuşlardır. DİSK, kuruluş bildirgesinin ilk satırlarında, "bütün gücünü işçi sınıfının bilincinden" aldığını kaydederek, "devrimci sendikacılık" anlayışının asıl dayanağını da ortaya koymuştur.⁶⁰ Sendika içi demokrasi, "devrimci sendikacılık" anlayışını ve '60'ların devrimci sendikalarını simgeleyen, başlıca ilkelerden biri olmuştur.

⁵⁸ DİSK, 1967, s. 32 ve 28.

⁵⁹ Kemal Sülker, 15-16 Haziran Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün, İleri Yayınları, İstanbul, 2005, s. 106.

⁶⁰ DİSK, Kuruluş Bildirgesi.

12 Mart'tan Çıkış: Bir Yol Arayışı

Askerin 12 Mart 1971'de hükümete verdiği muhtırayla başlayan ve 14 Ekim 1973 seçimlerine kadar süren ara dönem, 12 Mart dönemi olarak bilinir. 12 Mart sola ama özellikle '60'larla birlikte hızla gelişen öğrenci gençlik hareketine ağır bir darbe vurmuştur. Demokratik hak ve özgürlükler, dernek ve sendika hakları sınırlandırılmıştır. Memurların sendika kurmaları yasaklanmış, '60'larda kurulmuş memur sendikaları kapatılmıştır. 12 Mart yılları DİSK'in görece durağan yıllarıdır. DİSK'in bu dönemde aldığı iki önemli siyasi tutum, 1971'de 12 Mart muhtırasını; 1973 seçimlerinde de Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) desteklemek olmuştur.

DİSK'in, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanında olduğunu belirtmekten kıvanç duyduğunu" açıklayarak darbeye verdiği destek dikkat çekicidir. Gerçi 12 Mart muhtırası sol içinde de bir kargaşa yaratmıştır. Aralarında Dev-Genç, Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve DİSK'in de bulunduğu Devrimci Güç Birliği'nin (Dev Güç) 12 Mart akşamı yaptığı toplantıya katılanlar arasında talepleri bakımından "ilerici" olduğunu düşündükleri muhtıradan yana olanların sayısı az değildir. Aynı gün kaleme alınan ortak açıklama 14 Mart günü gazetelerde, "Devrimci kuruluşlar, tutumu destekliyor" başlığıyla yayınlanır.⁶¹

12 Mart sürecinde TİP kapatılmış, "ortanın solu" sloganıyla daha 1965'te yeni bir siyasi yönelime giren CHP, yükselen toplumsal taleplerin itkisiyle dönüşüme direnen İnönü'ye rağmen sola açılmaya başlamış, sosyal demokrat, "halkçı" bir çizgiye oturmuştur. DİSK yönünü CHP'ye çevirmiştir; DİSK yönetimi ve özellikle de Kemal Türkler, öteden beri aşına olduğu CHP'nin Halk Sektörü, Köykent gibi ütöpik projelerini 1973 genel seçimlerinin ardından daha güçlü bir sesle desteklemekte, gündemde tutmaktadır:

Halk Sektörü'nü, üreticilerin devlet kredileriyle güçlendirilmiş, halkın çıkarlarını gözeten yeni bir ekonomik düzen olarak görüyor ve destekliyoruz. Halk Sektörü belli bir sermaye kesiminin tekelinde çalışan bir özel sektör kuruluşu olmamalıdır. Halk Sektörü ekonomide, üreticilerin, büyük sermayecilerin, tefecilerin ve araçların sömürsünden, tüketicileri de pahalılıktan kurtarıcı bir rol oynamalıdır. Her kooperatifin ve her ekonomik birimin yönetiminde ve denetiminde ortakların eşit olarak seçecekleri delegeler söz sahibi olmalıdır. Bütün işletmelerin yönetiminde söz sahibi olarak seçilmiş halk temsilcilerinin seçecekleri bir grup, Halk Sektörü'nün tümünün

⁶¹ Cumhuriyet, 14 Mart 1971. Oğuzhan Müftüoğlu şunları yazmıştır: "Bir bütün olarak söylenebilir ki, 12 Mart karşısında ülkemiz solunun içindeki burjuva eğilimleri ağır basmıştır. Hem muhtıra karşısında, hem de tüm bir dönem boyunca. Sadece 70'lerin içinden filizlenen genç Devrimci Hareket hem Muhtıra karşısında hem de tüm 12 Mart gericiliği döneminde onurlu bir sınav vermiştir." Oğuzhan Müftüoğlu, "Tarihin yalancı tanıkları", Birgün, 19 Temmuz 2009.

çalışma ve işleyişini gözetecek, uyarıcı ve denetim yetkisi olan bir konsey halinde çalışmalarını sürdürmelidir. Halk Sektörü bu Konsey'in aldığı kararlar ve saptadığı ilkeler doğrultusunda çalışmalarını sürdürmeli, Konsey tüm ortakları temsil edecek bir yapıya kavuşturulmalıdır.⁶²

Halk Sektörü, bu açıklamalardan birkaç ay sonra toplanan Maden-İş'in 1974 Genel Kurulu'nda tartışmalara neden olacak, sendikanın gençleşme ve sola açılma sürecinde de kısa zamanda gündemden düşecektir.

DİSK'e bağlı sendikalarda 12 Mart'tan çıkarken, özellikle de 1974 sonrasında sosyalist sol taban bulmaya başlamıştır. DİSK'teki değişimin ilk ayağı, Maden-İş'in 1974 Eylülü'nde toplanan 21. Genel Kurulu olur. 21. Genel Kurul, mücadeleci bir tarihi olan DİSK'in kurucu ve lokomotif sendikasını sola açar, sendika demokrasisi geleneğini ve sınıf bilincini, daha güçlü, ilkel bir noktaya taşır. Genel Kurul, sosyalist, sosyal demokrat-CHP'li- karışımı ancak eskiye göre daha solda, sosyalist sola açık bir yeni kadro çıkarır. Maden-İş toplu sözleşme uzmanı Faruk Türkoğlu 21. Genel Kurul'la başlayan bu değişimin geri planında sendikanın kimi sosyal projelerine karşı bir hoşnutsuzluğun da yer aldığını kaydetmektedir.⁶³ Selim Mahmutoğlu da Maden-İş içindeki genç kadroların, “sendikanın temel görevleri dışındaki alanlardan medet umması anlamına gelecek alanlara yatırım yapmasına” karşı bir tavır içinde olduğuna işaret etmektedir.⁶⁴ Memet Ertürk, 2011 Haziranı'nda yaptığımız telefon görüşmesinde şunları söylemişti: “DİSK Yürütme Kurulu'nun CHP ile sıkı işbirliği projeleri vardı. Türkler'in bir 'Halk Sektörü' projesi vardı, Ecevit'le görüştüğü. Bu projeye Türkler'in mali destek vermek yönünde, yani DİSK'ten, Maden-İş'ten kaynak aktarmak yönünde planları da biliniyordu. Buna daha önce biz engel olmuştuk. Hatta 1974 Genel Kurulu'nda bizim yönetime karşı çıkışımızın önemli argümanlarından biri de bu olmuştu. Bu kongre, DİSK'in, Maden-İş'in CHP'lileştirilmesine karşı çıkış olarak da okunabilir.”⁶⁵

Maden-İş'in 1974 Genel Kurulu, DİSK içindeki radikal bir dönüşümün, bir yeni başlangıcın da habercisidir.

...

Bu dönemde, 12 Mart'ın tırpanını yemiş olan sosyalist sol yeniden yükselmeye başlamıştır. 12 Mart döneminin öncesinde kalan siyasi hareketlerden yeni siyasi çizgiler (siyasetler) ortaya çıkmaktadır. 1974 Haziranı'nda Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP) kurulur. DİSK, 12 Mart sonrasında kurulan bu ilk siyasi partiye mesafelidir. Türkler'in “Kurulan ve kurulacak partilerle DİSK'in hiçbir

---

⁶² DİSK, Sayı 11, Temmuz 1974, s. 8.

⁶³ Faruk Türkoğlu, Görüşme kayıtları, İstanbul, 13 Temmuz 2011.

⁶⁴ Selim Mahmutoğlu, e-posta, 28.07.2011.

⁶⁵ Memet Ertürk, Telefon görüşmesi notları, Haziran 2011; e-posta, 20.09.2011.

ilişkisi yoktur” sözünü dergisinin kapağına koyar.⁶⁶ DİSK, 1975 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi’ne (2. TİP) tavrı alır, 2. TİP’e üye olan ya da yakınlaşan sendikacılarla ve sendika aktivistleriyle DİSK yönetimi arasında ortaya çıkan sorunlar, giderek büyür.

DİSK’in 1975 Çıkışı

Bu tartışmalar içinde, 1975 yılı Mayıs ayında toplanan DİSK’in 5. Genel Kurulu, DİSK tarihinin en önemli dönemlerinden birinin kapılarını açar. DİSK’in kurucu sendikalarından Basın-İş’in Genel Başkanı İbrahim Güzelce, lisan öğrenmek ve böylece yıllarca önce yarım bıraktığı işi tamamlamak, “Dünya olaylarını Batılı kaynaklara başvurarak incelemek, son teknolojik gelişmeleri yerinde görüp öğrenmek” amacıyla Berlin’in *Telegraf* gazetesinde mürettip olarak çalışmak üzere gittiği Almanya’dan geri döner.⁶⁷ DİSK Genel Sekreteri seçilir. Güzelce’nin gelmesiyle birlikte DİSK’te gözle görünür bir toparlanma, yenilenme, hareketlenme başlar. DİSK, ülke siyasetinde sesini çok daha güçlü bir şekilde duyurmaya başlar. Emekçi sınıfların önüne açık hedefler koymakta, “burjuvazinin sınıf tavrına karşı” uzlaşma dışında verilecek bir cevap daha olduğunu söylemektedir: “Uzlaşmaya hayır diyerek, burjuvaziye karşı işçi sınıfının örgütlü sınıfsal mücadelesini geliştirmek ve esas hedefin sosyalizm olduğunu göstermek!” DİSK, sınıf mücadelesine işaret etmekte, “kapitalist sömürünün doğurduğu” bu sınıf mücadelesinin ancak, sömürünün ortadan kalkmasıyla son bulacağını vurgulamaktadır:

Kuruluşundan bugüne dek sosyalizm hedefini gözden kaçırmayan DİSK, özellikle, V. Genel Kurulundan bu yana, işçi sınıfının bağımsız bir örgütü olarak ... sınıf mücadelesini sürdürmektedir. Kapitalist sömürünün doğurduğu bu sınıf mücadelesi ancak, bu sömürünün ortadan kalkmasıyla son bulacaktır.⁶⁸

DİSK, demokratik hak ve özgürlüklere yönelik saldırılardan sorumlu tuttuğu Milliyetçi Cephe (MC) iktidarına karşı “savaşının” yükseltilmesinin ilk adımı olarak “Demokratik Hak ve Özgürlükler İçin Mücadele Mitingleri” örgütler. Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) Kanun Tasarısı’nın gündeme getirilmesiyle birlikte DİSK, “sıkıyönetimsiz sıkıyönetim” olarak nitelediği DGM’leri önlemek üzere tüm demokratik mücadele yöntemlerini kullanmak gerektiğini açıklar:

DGM ekonomik, siyasal ve ideolojik derin bir buhran içine giren sermaye sınıflarının kendi sınıfsal iktidarlarını korumak için kurduğu açık baskı araçlarıdır. Burjuva yönetimini korumak, bu yönetimin

⁶⁶ DİSK, Sayı 11, Temmuz 1974.

⁶⁷ DİSK Devrimci Sendikaların Sesi, Yıl 1, Sayı 5, 6 Ocak 1968.

⁶⁸ DİSK, Başyazı, “Üçüncü yol yoktur!”, Sayı: 25, 1976 Temmuz, s. 3.

sınıfsal yapısını değiştirecek toplumsal düzen değişikliği için diğer emekçi katmanlarla birlikte iktidar mücadelesi veren işçi sınıfının yükselen sendikal, demokratik, siyasal ve ideolojik örgütlü mücadelesini bastırmakla eş anlamlıdır. Yeni DGM yasa tasarısı kanunlaştığı takdirde Türkiye yeni bir döneme girecek ve olağanüstü ‘sıkıyönetimsiz sıkıyönetim’ dönemi açık bir şekilde başlayacaktır.⁶⁹

1976 yılı 16 Eylül’ünde örgütlenen DGM Direnişi, önemli siyasal sonuçlar yaratır. Maden-İş, 16 Eylül “savaşımı”nın parlamento içi ve parlamento dışı mücadeleleri birleştirerek DGM’lerin çıkışını engellediğini; işçi sınıfının “siyasal içerikli bu savaşında demokrasi mücadelesindeki kararlılığını ve bilinçliliğini ve gelecekte her tür mücadeleye hazırlıklı olduğunu” kanıtladığını kaydeder.⁷⁰ DİSK’e göre, “bilinçli ve disiplinli” DGM direnişine Türkiye çapında 500 bin işçi katılmıştır.⁷¹ DGM Direnişi, hedefleri ve sonuçları bakımından sendika hareketi içinde ve sosyalist solda tartışmalar yaratır. DİSK, 1976 ve 1977 yıllarında Taksim alanında yığinsal 1 Mayıs kutlamalarını gerçekleştirir. DGM direnişlerinin ve 1 Mayısların örgütleyici ve militan gücü Maden-İş’tir.

DİSK, 1975-1977 dönemi boyunca siyasete ağırlığını koyar; MC hükümetlerini ve bu hükümetleri oluşturan sağ siyasi partileri açıkça ve uzlaşmaz biçimde karşısına alır. 1977 genel seçimleri öncesinde en acil hedefin “tekelci sermayenin demokrasi ve halk düşmanı, gerici-faşist stratejisini bozguna uğratmak, faşizm tehlikesini yok etmek üzere MC’yi demokratik yoldan düşürmek” olduğunu açıklar. DİSK Genel Yönetim Kurulu ve Başkanlar Konseyi bu hedef doğrultusunda 1977 genel seçimlerinde, “iktidara en güçlü aday durumundaki tek ilerici ve demokrasiden yana örgüt” olarak nitelendirdiği CHP’yi, DİSK’in 5. Genel Kurulu’nun 33 sıra numaralı kararı doğrultusunda “ileri demokratik bir düzenin kurulmasının ön şartı olarak” destekleme kararı alır.⁷²

DİSK’in 1975 yılındaki 5. Genel Kurulu’nun ardından başlayan ve 1977 yılı sonunda toplanan 6. Genel Kurulu’na kadar süren bu hareketli dönemde Türkiye Komünist Partisi (TKP), gerek Parti örgütlenmesi ve gerekse politikalarıyla DİSK-ve sendika hareketi- içinde etkilidir. TKP, 1973 *Atılımı*’nın ardından 1975 yılından başlayarak artık Türkiye içinde-işçi semtlerinde ve fabrikalarda- örgütlenme çabası

⁶⁹ DİSK, “Demokrasi Savaşımına Karşı Devlet Güvenlik Mahkemeleri Sınıf Mahkemeleridir”, Sayı: 25, 1976 Temmuz, s. 5.

⁷⁰ Maden-İş, Türkiye Maden-İş Sendikası XXII. Dönem Çalışma Raporu, İstanbul, 1977, s. 62.

⁷¹ DİSK, Başyazı, Sayı: 27, 1976 Eylül, s. 2.

⁷² DİSK’in 5. Genel Kurulu’nda alınan “Faşizme Karşı ve İlerici ve Demokratik Güçlerle Yapılacak İşbirliği” başlıklı 33 sıra numaralı kararında şu satırlar yer alıyordu. “... Türkiye’de demokratik hak ve özgürlüklerin tam anlamı ile yerleşmesi ve pekiştirilmesi için, bütün ilerici ve yurtsever demokratik örgütlerle işbirliğine gidilmesi, bu amaçla bu konularda somut işbirliğini de sağlamak amacıyla gerekli çalışmalarda bulunulması (...) gereklidir.” DİSK, V. Genel Kurul Belgeleri, DİSK Yayınları No 17, İstanbul, s. 54. Ve Bkz. DİSK, 6. Genel Kurulu Çalışma Raporu, İstanbul, 1977, s. 111-112.

içindedir. DİSK'e bağlı kimi sendikalarda, özellikle Maden-İş'te TKP'li işçiler bölge ya da işyeri temsilciliklerine girmekte, Parti, üyeleri kanalıyla fabrikalarda ve sendika hareketi içinde etkili olmaya çalışmaktadır. DİSK, “demokrasi, bağımsızlık ve toplumsal ilerleme mücadelesindeki yeni görevlerini daha bir üst düzeyde yerine getirebilmek için, kendi içinde yeniden bazı düzenlemelere” girmiş; yeni uzman kadroları bünyesine katmıştır.⁷³ DİSK'te gerçekleştirilen bu kadrolaşma TKP kanalıyla gerçekleşmiş olmasa da, bu yeni kadroların bir kısmı Parti üyesidir, bir kısmı da daha sonra Parti'ye katılmışlardır. Giderek DİSK'in jargonu değişir, *DİSK* dergisine, bildirilere TKP dili; pratiğine TKP politikaları hâkim olur. DİSK, sendika-siyaset, sendika-Parti ilişkileri açısından yeni bir döneme girer.

Sınıf ve Kitle Sendikacılığı Kültü

Bu yeni dönem, DİSK'in “devrimci sendikacılık” anlayışının yeniden ve yeni bir bakışla ele alındığı bir dönem oldu, aynı zamanda. Fransız Genel İş Federasyonu (Confédération Générale du Travail- CGT) lideri Henri Krasucki tarafından kullanılan/geliştirilen, “sınıf ve kitle örgütü” kavramı⁷⁴ ilk kez bütünlüklü bir sendika tezi olarak *DİSK* dergisinin “Yeniden Çıkarken” başlığını taşıyan başyazısında kullanıldı. Yazıda işlenen ve sendikaların aynı zamanda hem “sınıf” hem de “kitle” örgütleri oldukları tespitine dayanan tez, sendika-siyaset, sendika-Parti ve sendika-üye meselelerini de bu iki noktada, sendikaların bu iki niteliği ekseninde çözümlüyordu:

DİSK, işçi sınıfının, kapitalizmin sadece sonuçlarına değil, nedenlerine de karşı olan bir sınıf örgütüdür. Ve aynı zamanda siyasal eğilimi, dinî inancı ne olursa olsun tüm işçileri ortak çıkarlar etrafında birleştiren bir kitle sendikal örgütüdür. [...] DİSK, sosyalizme doğru bağımsızlık, demokrasi, barış ve toplumsal ilerleme mücadelesini

⁷³ Yaşasın DİSK Sınıf ve Kitle Sendikacılığında Atılım (1975–1977), Konuk Yayınları, Genel Sıra No: 42, Temel Bilgi Dizisi: 4, İstanbul, s. 13.

⁷⁴ Henri Krasucki, sınıf ve kitle sendikacılığını şöyle tanımlar: “Kendini bir kitle örgütü, bir sınıf örgütü, demokratik bir örgüt olarak tanımlayan CGT'nin üzerine oturduğu temel, her sendikanın olduğu gibi, ideolojik bir birlikteliğin değil, ortak çıkarların varlığıdır. Bu anlamda saflarında temsil ettikleri toplumsal sınıf ve tabakalarının tamamını hatta çoğunluğunu bile değil, yalnızca ileri bölümünü toparlamayı amaçlayan bir siyasal partiden farklı olarak sendikalar, aralarında çok değişik siyasi tercihler ve ideolojik ayrılıklar olan, ama çıkarları aynı herkesi toplamayı amaçlar. (...) Farklı siyasal görüşlere rağmen çıkarları aynı olan tüm işçileri toparlamayı amaçlayan ve bu yönüyle bir kitle örgütü olan sendikaların temel görevi, en başta ve sürekli olarak, işçilerin ekonomik istemlerini savunmaktır. (...) Biz, CGT'de sendikayı, yeğledikleri parti ne olursa olsun, en büyük sayıda emekçiyi, ortak çıkarları için bir araya getirebilecek bir sınıf ve kitle örgütü olarak tanımlıyoruz. (...) Kitle örgütleri olarak, devlet ve partiler karşısında bağımsızlıklarını sürdüreceklerdir.” www.wikipedia.org, Erişim, Haziran 2016.

ilerletici her yapıcı tartışmaya ve öneriye açık olduğu kadar, bu mücadeleyi zayıflatıcı her türlü davranış karşısında da kayıtsız kalmayacağını ve bu eğilimlere karşı aktif bir biçimde mücadele edeceğini de açıkça belirtir.⁷⁵

Böylece DİSK, siyasetle ilişkisini siyasi partilerden bağımsızlık ekseninde görmektedir; bununla birlikte-tek tek üyeleri farklı eğilimlere sahip olsalar da- bir ideolojik çizgisi ve mücadelesinin siyasal boyutları olduğunu önemle vurgulamaktadır. Yazıda DİSK, “tabanın söz ve karar sahibi olması” ilkesini kıvançla benimsediğini, toplu sözleşmelerden, en geniş anti-faşist gösterilerine kadar sendikal demokrasiyi uygulayan demokratik bir örgüt olduğunu da kaydetmektedir.⁷⁶ *DİSK* dergisinin izleyen iki sayısında bu tez, “Devrimci Sendikacılık: Sınıf ve Kitle Sendikacılığı” üst başlığı altında; önce Kasım sayısında “Sendikal Demokrasinin İlke ve Özellikleri” ve sonra Aralık sayısında “Sendikal Bağımsızlık ve Devrimci Sendikacılık” yazılarıyla yeniden ortaya konur.⁷⁷

Sınıf ve kitle sendikacılığı, DİSK’in Ağustos 1978’de yayınladığı *DİSK Eğitim Notları Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığı* kitabında daha sistematik ve etraflı biçimde işlendi.⁷⁸ *Eğitim Notları*’nın, “Toplumda Sendikanın Rolü” başlıklı 10. dersinde ele alındığı şekliyle sınıf ve kitle sendikacılığı, sömürüyü sınırlama ve sömürüyü kaldırma mücadelelerinin bir bütün olduğu kabulüne dayanıyordu. Bu mücadelede sendikalar, işçi sınıfının “bağımsız, demokratik sınıf ve kitle” örgütüdür.⁷⁹ *Eğitim Notları*’nda, sendikanın kitle örgütü olması (niteliği) sömürüyü sınırlandırma; sınıf örgütü olması (niteliği) ise sömürüyü kaldırma mücadelesiyle ilişkilendirilmektedir.

1. Sendikanın kitle örgütü olma niteliği sömürüyü sınırlama mücadelesinden (ekonomik mücadele) kaynaklanır: “Sendikaların kitle örgütü olma niteliği ekonomik mücadeleden kaynaklanır. Emekçiler her şeyden önce ekonomik ve toplumsal çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla sendikalarda örgütlenirler. Hangi siyasal görüşte veya partide olursa olsun her işçi ücretlerin arttırılmasından, çalışma süresinin kısaltılmasından yanadır. İşçilerin, ortak ekonomik ve toplumsal çıkarlar temelinde birleşmesi çok daha kolaydır.”⁸⁰

2. Sendikanın sınıf örgütü olma niteliği ise sömürüyü ortadan kaldırma mücadelesinden (siyasal mücadele) kaynaklanır: “Sendikalar aynı zamanda sınıf örgütleridir. Çünkü: emekçilerin günlük ekonomik çıkarları yanında, sömürsüz bir düzen için mücadeleyi amaç edinirler. Başka bir deyişle, tüm insanlığın yararına, işçi

⁷⁵ DİSK, Sayı 16, Ekim 1975, “Yeniden Çıkarken”, s. 2-3.

⁷⁶ DİSK, Sayı 16, Ekim 1975.

⁷⁷ DİSK, Sayı 17, Kasım 1975, s. 14-15; DİSK, Sayı 18, Aralık 1975, s. 16-17.

⁷⁸ DİSK, *DİSK Eğitim Notları Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığı*, DİSK Yayınevi, Genel Sıra No 1, Eğitim Dizisi 1, İstanbul, Ağustos 1978.

⁷⁹ DİSK, Ağustos 1978, s. 231.

⁸⁰ DİSK, Ağustos 1978, s. 235-236.

sınıfının tarihsel görevi olan sömürünün ortadan kaldırılması hedefini benimseyen sendikalar sınıf örgütleridir. İşçi sınıfının sınıf sendikal örgütleridir.”⁸¹

Sömürüyü sınırlama mücadelesinde işçilerin mücadele örgütü sendikalardır. Ancak, “sadece ekonomik mücadeleyi amaç edinen sendikalar sınıf uzlaşmacılığı yapan sendikalardır.” Sınıf ve kitle sendikaları ise, “bitmek bilmeyen sömürüyü sınırlama mücadelesiyle iç içe, sömürüyü ortadan kaldırma mücadelesinde yer alırlar.” Bu nedenle “gerçek sınıf sendikalarının uzun süreli hedefi: sömürünün toptan ortadan kaldırılmasıdır.” Bu da, üretim araçlarının toplumsal mülkiyete geçirilmesiyle olanaklıdır ki, doğrudan siyasi mücadeleyi gerektirir.⁸² Bu noktada DİSK, sendikaların işçi sınıfının tek örgütü olmadığını, işçi sınıfının kurtuluşu için verilen siyasi mücadelede temel örgütün, “toplumdaki tüm ezilenlerin istemleriyle (talepleriyle) işçilerin özlem ve hedeflerini birleştiren işçi sınıfı partisi” olduğunu tespit etmektedir:

Demek ki sendikalar, esas olarak ekonomik mücadele örgütü olmakla birlikte, bu mücadeleyi işçi sınıfının demokratik ve siyasi mücadelesiyle tam bir uyum içinde yürütürler. [...] Demek ki sendikalar, sömürüyü sınırlama ve sömürüyü ortadan kaldırma mücadelesi içinde (yani sınıf mücadelesinde) bir de ideolojik mücadele vermek zorundadırlar.⁸³

DİSK’in sınıf ve kitle sendikacılığı yaklaşımı, sendika-Parti meselesini “örgütsel bağımsızlık” zemininde değerlendirmektedir. Sınıfın en ileri kesimlerini örgütleyen ve “tam bir düşünce ve davranış birliği” arayan Parti ile “siyasi düşünce ayrımı yapmadan her emekçiye üyelik hakkı tanıyan” sendika, aralarında organik bağ olmamakla birlikte sömürünün ortadan kaldırılması için “eylem birliği” içindedirler. Sınıf ve kitle sendikası, “eylem birliğinin sağlanması hedefini hiçbir zaman gözden kaçırmaz. Ekonomik ve demokratik mücadeleye gereken ağırlığın verilmesini, kitle örgütü niteliğinin ve sendikal birliğin zedelenmemesini, işçi sınıfının temel amacı olan sömürsüz sosyalist düzenin kurulması açısından özenle gözetir.” *Eğitim Notları*’nda, bir partinin kayıtsız şartsız güdümünü kabullenmesinin, onun emir veya direktifleriyle yürümesinin, sendikanın kitleselleşmesini güçleştireceği, bölünmelere yol açacağı kaydedilmektedir. Bu durumda “sendikanın kitle örgütü olma niteliği yara alır, hatta kaybolabilir.”⁸⁴

Sınıf ve kitle sendikacılığı önermesi, DİSK tarafından 1979 yılında bu kez bir broşür olarak yayınlandı. Broşürde, sendikanın kitle örgütü, sınıf örgütü ve demokratik örgüt olma nitelikleri açıklandıktan sonra, DİSK’in örgütsel ilkeleri de üç başlık halinde ortaya kondu. Bunlar, “sendikal birlik”, “gerçekçilik” ve “tabanın söz ve karar sahibi olması” ilkeleriydi.

⁸¹ DİSK, Ağustos 1978, s. 236-237.

⁸² DİSK, Ağustos 1978, s. 228.

⁸³ DİSK, Ağustos 1978, s. 229-230.

⁸⁴ DİSK, Ağustos 1978, s. 239 ve 242.

1. Sendikal birlik ilkesi, “işçilerin, tüm çalışanların aynı sendikal çatı altında toplanmaları” olarak ortaya konmaktadır. Sınıf ve kitle sendikacılığı, “tek çatı” ya da “tek sendika” anlayışına dayanmaktadır ve birlik ilkesinin dört düzeyde gerçekleşeceğini öngörmektedir: İşyerinde, işkolunda, ülke çapında ve uluslararası çapta. DİSK Anatüzüğü, “ulusal düzeyde tüm işçileri ana işkollarında tek sendikada örgütleyerek DİSK içinde bütünleşmelerini sağlamak” amacını ortaya koyar; bu amaç DİSK’in 6. Genel Kurulu’nda alınan 3 sayılı kararda, “Her işkolunda bir tek sendika ve ülke çapında anti-faşist, anti-emperyalist nitelikli bir tek konfederasyon” sözleriyle somutlanır. DİSK, “uluslararası çapta birlik içinde olan tekelci kapitalistlere karşı” işçilerin uluslararası çaptaki birlik ve dayanışmasının, “işçi sınıfının her düzeydeki mücadelesini etkinleştirmekte, işçilerin kazanılmış haklarını kullanmalarında ve uluslararası çapta yeni ekonomik ve demokratik haklar elde etmelerinde kalıcı zaferler sağlamakta” olduğunu vurgular.⁸⁵

2. DİSK, gerçekçilik ilkesinin soyut bir gerçekçilik olmayıp, “işçi sınıfının bilimine, yani bilimsel sosyalizme dayalı bir gerçekçilik” olduğunu belirtir: “İşçi sınıfı ekonomik mücadelesini kendiliğindenci bir çizgide yürütemez. Bu mücadelede kuyrukçuluğa, kitle dalkavukluğuna yer yoktur.” Ancak, “elde edilebilecek daha ileri haklar için yapılacak mücadeleyi ‘gerçekçilik’ ilkesini kalkan yaparak pasifize eden anlayışlarla da sürekli olarak mücadele edilmelidir.”⁸⁶

3. “Söz ve karar sahibi tabandır” ilkesi aslında, tohum halinde ‘60’ların devrimci sendikalarının işçilerle birlikte yürüttükleri direnişlerin olduğu kadar toplu pazarlık mücadelelerinin içinde zaten başlangıçtan beri vardır. Broşürde de sendikanın üyelerinin çıkarlarını iyi savunabilmesinin, üyelerin söz ve karar sahibi olmalarına ve mücadeleye aktif olarak katılmalarına bağlı olduğu önemle kaydedilir. DİSK’in sendikal demokrasi olarak adlandırdığı bu ilke, “tüzük çerçevesinde ve işçi sınıfı disiplini içinde demokratik merkezîyetçilik ilkelerini uygulamak ve işlerlik kazandırmakla hayata geçirilir.” DİSK, sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri içinde gördüğü demokratik merkezîyetçilik ilkesini, “aşağıdan yukarı demokrasi, yukarıdan aşağıya merkezîyetçilik” olarak tanımlar. Buna göre, tüm yönetim organları aşağıdan yukarıya doğru seçimle işbaşına gelir. Kararların alınmasında tabanın görüşleri alınır ve alt organlar üst organlara, azınlık çoğunluğa uyar, tartışmalarda eleştiri-özeleştir-i-kna yöntemi kullanılır.⁸⁷

Böylece ortaya konulan ve DİSK içinde genel bir kabul görmüş olan sendikacılık anlayışı, iki noktada tereddüt yaratmaktadır:

1. Sendikanın, sömürüyü sınırlama ve kaldırma mücadelelerinin bütünlüğü içinde, sömürünün kaldırılması yani politik mücadele içinde üstleneceği görevin sınırları nasıl çizilecektir? Bu mesele duraksama yaratmaktadır. Öte yandan, elbette, sömürünün kaldırılması meselesi siyasi iktidarın ele geçirilmesini de gerektirmekte,

⁸⁵ DİSK, Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri, DİSK Yayınları No 28, İstanbul, 1979, s. 20-24.

⁸⁶ DİSK, 1979, s. 24-25.

⁸⁷ DİSK, 1979, s. 25-27.

içermektedir. Sendikanın “kitle örgütü” niteliği de bu noktada bir çözümleme güçlüğü yaratmaktadır. Kaldı ki, DİSK de bu güçlüğe işaretlerle, bu iki niteliğin birbiriyle çelişir gibi görüldüğünü teslim etmekte, ancak gerçekte bir çelişki olmadığını kaydetmektedir. “... siyasal tavırlar alan bir sendika, değişik siyasal görüşlerden etkilenen işçi kitlelerini bağrına çekebilir mi?” DİSK’in, kendi sorduğu bu soruya verdiği cevap, ilerici sendikaların saflarına katılan bilinçsiz işçinin, bağlı olduğu sendikal örgütün tüm eylem ve çalışmalarından etkileneceği, giderek ekonomik mücadelenin yetersizliğini kavramaya başlayacağı, adım adım sınıf bilincinin gelişeceği, “işçi sınıfının geniş kitesinden ileriye doğru çıkararak, işçi sınıfının bilinçli savaşkan bir eri olmaya” yöneleceğidir. “Demek ki” der DİSK, “sendikaların sınıf ve kitle örgütü olma niteliği birbiriyle çelişmez. Tam tersine birbirini tamamlar.⁸⁸ Bu cevap ne derece tatmin edicidir? Kitleyi “ortak çıkarları” için ekonomik mücadeleye çeken sendikalar aynı zamanda-birbirinden çok farklı politik tercihlere sahip olan-üyelerini, kendi çatıları altında “işçi sınıfının bilimi” (sosyalizm) doğrultusunda politik mücadeleye davet etmektedir. İşçi sınıfının politik mücadelesinde “demokratik bir örgüt olan” sendikanın rolü ve “sendika-Parti” ilişkisi, sınıf ve kitle sendikacılığının en çetrefil meselesidir. Bu güçlük, sınıf ve kitle sendikacılığı ilkesinin, sendika-siyaset ve sendika-Parti pratiğinde de kendisini göstermiştir.

2. Tartışması gereken bir önemli nokta da “sendikal birlik” adına “işkolunda tek sendika” ilkesidir. DİSK kuruluş tüzüğünde-ki sonraki dönemlerde de korunmuştur- aynı işkolunda birden fazla sendikanın DİSK üyeliğine kabulünü bazı şartlarla mümkün kılmakta (m. 11) ancak bu sendikaların muayyen bir süre içinde birleştirilmeleri için, DİSK Yürütme Kurulu’nca özel bir “birleştirme komisyonu” öngörmektedir. “Birleşme konusundaki DİSK tarafından teklif edilen formüle (Hayır) diyen sendika otomatikman DİSK üyeliğini, (Hayır) cevabı verdiği andan veya cevapsız olarak geçirdiği iki haftalık sürenin bitiminden itibaren kaybeder...” (m. 14).⁸⁹ Sendikal birliğin, bütün işçileri aynı çatı altında toplamak anlamına gelip gelmediği; yatay, hayatın içinden çıkan, doğal, plüralist-her sendika modeline açık-bir örgütlenme anlayışının sendika hareketine nasıl bir dinamizm/katkı getirebileceği tartışması bir tarafa, pratikte tarafgir müdahalelerle işkolunda tek sendika ilkesi, DİSK’in bütünlüğüne ve doğrudan “birlik” ilkesinin kendisine büyük zararlar veren sonuçlar yaratmıştır. Tek tip örgüt anlayışının doruğa çıktığı dönem, *Tek Tip Demokratik Tüzük*’ün DİSK Genel Yönetim Kurulu tarafından hazırlanarak bir broşür olarak da yayınlandığı 1979 yılının 21-23 Mart tarihleridir. “... tek tip demokratik tüzük ile demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı yolunda tarihsel bir aşama noktasına ulaşılmış” olduğu değerlendirmesini yapan Kurul, tek tip tüzüğün, 30 Nisan 1980 tarihine kadar tüm üye sendikalarda yaşama geçirilmesine ilişkin bağlayıcı bir karar da almıştır.⁹⁰ DİSK’in 50 yıla varan tarihi içinde göz ardı edilen

⁸⁸ DİSK, Ağustos 1978, s. 237-238.

⁸⁹ DİSK Anatüzüğü, 1967, TÜSTAV Arşivi.

⁹⁰ DİSK, Tek Tip Demokratik Tüzük, DİSK Yayınları 30, İstanbul, 1979, s. 4.

soru şudur: Tek tip tüzük demokratik olabilir mi?

3. DİSK'in sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışına göre sendikalar, "kapitalist sömürünün temelini yönelmeleri" ile aynı zamanda- sınıfsal bir nitelik gösterirler ve "işçi sınıfının ekonomik, politik ve ideolojik mücadelesinin bütünlüğü içinde yer alırlar." Bu noktada, "sendikalar işçi sınıfının politik mücadelesi doğrultusunda mücadele vermek, işçi sınıfı bilimine ters tüm eğilimlere karşı sendikal düzeyde ideolojik mücadeleyi sürdürmek zorundadırlar."⁹¹ Elbette, "işçi sınıfı bilimine ters eğilimler" kavramı subjektiftir ve değerlendirmeye açıktır. Nitekim bu yönde yapılan değerlendirmeler ve alınan tutumlar, 1975-1980 dönemi boyunca DİSK içindeki ortaya çıkan ve konfederasyonu bölünmenin eşiğine getiren çatışmaların asıl nedeni olmuştur.⁹²

Bu bağlamda, '70'lerin ortalarından sonra siyasi tutumlara dayalı olarak ve hatta sınıf ve kitle sendikacılığı adına, sendika içi demokrasi ilkesini de göz ardı eden dar grupçu siyaset, '60'ların devrimci sendikalarını birbirinden uzaklaştırmış, DİSK içindeki bütünlüğe zarar vermiştir. Gerçekten de sınıf ve kitle sendikacılığının pratiğini, vazedilenle ilişkilendirmek zordur.

Sınıf ve kitle sendikacılığı ilkesinin DİSK'e taşınması sürecini açıklayıcı ve ilkenin tartışılması bakımından aydınlatıcı olduğundan; 1975-1980 döneminde DİSK Eğitim Dairesi uzmanı Nejat Firuz Kuhi ile 2013 yılında yaptığımız söyleşinin kısa bir bölümü bu yazı ekine alınmıştır (Ek- 2).

⁹¹ DİSK, 1979, s. 14.

⁹² Bu dönemde "demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı" adına gerçekleştirilen DİSK uygulamaları: DİSK yönetiminin Petkim-İş'e katılmasını istedikleri Petro-Kimya-İş'le birleşmesi nedeniyle Kimya-İş'e ve TİP'li sendikacılara yönelik DİSK Onur Kurulu kararları; DİSK'ten, Petro-Kimya-İş Genel Başkanı Yılmaz Özdemir'in kesin olarak, birleşme kongresinde divan başkanlığını yapan Sosyal-İş Genel Başkanı Özcan Keskeç'in ise 6 ay süreyle ihraç edilmesi, eski Kimya-İş Genel Başkanı Dinçer Doğu'ya ihtar cezası verilmesi. Cumhuriyet, 7 ve 8 Ağustos 1975; Sosyal-İş ve Tek Bank-İş'in DİSK üyeliğinin düşmüş sayılması. DİSK Ajansı, 976/142, 29 Mart 1976. Detay için, Koç ve Koç, s. 386-388; 1976 yılında 10 binden fazla üyesi olan Petrol-Kimya-İş'in, 3 bin üyeli Petkim-İş'e – mal varlığının daha fazla olduğu gerekçesiyle- katılması yönündeki DİSK Birleştirme Komisyonu kararı. Yalçın Küçük, "Sendikal Harekette Büyük Dönemeç", Yürüyüş, Sayı 54, 20 Nisan 1976; 24 Ekim 1976'da toplanan DİSK Olağanüstü Genel Kurulu'na DİSK üyeliğinin düştüğü gerekçesiyle –aksi yöndeki mahkeme kararına rağmen- Sosyal-İş delegelerinin alınmaması. Politika, 25 ve 26 Ekim 1976; DİSK üyesi ASİS'e karşı İzmir'de adresi DİSK 3. Bölge Temsilciliği olarak gösterilen Ağaç-Sen'in kurulması. "DİSK, DİSK'e karşı örgütleniyor", Yürüyüş, Sayı 89, 21 Aralık 1976; TİP'li sendikacıların yönetiminde olduğu Keramik-İş'e karşı 23 Ağustos 1976 günü İzmir'de Beton-İş'in kurdurulması. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 162; Yönetiminde TİP'li sendikacıların bulunduğu Turizm-İş'in 29 Mayıs 1976'da toplanan Olağanüstü Genel Kurulu'na ve Hürcam-İş'e DİSK müdahalesi. Koç ve Koç, s. 390-391; Devrimci Yol yönelimindeki Yeraltı Maden-İş'in siyasi mülahazalarla DİSK üyeliğine kabul edilmemesi.

Devrim ve “Ulusal Demokratik Devrim”

TKP, 1975 yılından sonra DİSK’in politikaları ve pratiği üzerinde etkisini giderek daha fazla hissettirirken, toparlanan ve yeniden yükselme evresine giren sosyalist solun diğer kesimleri de-burada özellikle 2. TİP ve Devrimci Yol zikredilmelidir-DİSK’e bağlı sendikalarda taraftar bulmaya, güç kazanmaya başlamışlardır. Artık, DİSK’in adındaki “devrimci” ve “devrim” kavramlarına yüklenen anlam bakımından Marksist terminoloji önemli bir referanstır. Bu, “DİSK” ve “devrim” sözcüklerinin yan yana geldiğinde yarattığı toplumsal algıyı da değiştirir. Bir taraftan da sol içindeki tartışma/çatışma DİSK’e taşınır. Bu dönemde DİSK’in siyasi yönelimi içinde kaydedilmesi gereken önemli bir çıkış, Ulusal Demokratik Cephe (UDC) açıklamasıdır ki, bu, DİSK yönetiminde hâkim görünen bir siyasi çizginin “devrim” anlayışını da ortaya koymaktadır: Ulusal demokratik bir iktidar.

UDC çağrısı, DİSK Yürütme Kurulu’nun 25 Temmuz 1977 tarihinde aldığı “bir demokrasi cephesinin” oluşturulması kararının ardından Türkler tarafından 28 Temmuz 1977 günü yapılır. UDC bir savunma cephesi değil, “savaşım” cephesidir. Programı, cephe hareketi içinde örgütsel ve ideolojik bağımsızlıklarını koruyarak yer alacak güçlerin/ kuruluşların ortak talep ve hedeflerinden oluşacaktır. UDC, DİSK ve Maden-İş tarafından geniş köylü yığınlarına, küçük üreticilere, orta tabakalara, memurlara, aydınlara ve “ulusal burjuvaziye” yapılmış işçi sınıfı ile ittifak ve “emperyalizme ve faşizme, tekellerin egemenliğine” karşı birlikte savaşım politikası/programı olarak vazedilir.⁹³ DİSK’in “resmi görüşü” olarak, DİSK Başkanlar Konseyi ve Genel Yönetim Kurulu’nun 22 Eylül’de Gönen’de gerçekleştirilen ortak toplantısına kadar kamuoyu önünde savunulur.⁹⁴

UDC, eski bir TKP tezidir. “Millî Demokratik Cephe” ve “Demokratik Millî Cephe” kavramlarıyla daha ‘60’ların başlarından itibaren TKP tarafından savunulmuştur.⁹⁵ Ulusal Demokratik Cephe, TKP’nin 1977’de yapılan Parti Konferansı’nda Parti Programı’na alınmıştır:

⁹³ DİSK Ajansı, 28.07.1977, No: 977/116. Ayrıca Bkz. Maden-İş, 1977, s. 32.

⁹⁴ DİSK Ajansı, 03.09.1977, No: 977/134; DİSK Ajansı, 06.09.1977, No: 977/135; DİSK Ajansı, 14.09.1977, No: 977/140.

⁹⁵ Yakub Demir (Zeki Baştımar), “Türkiye gericiliğin kıskacında”, Yeni Çağ, Komünist ve İşçi Partilerinin Teori ve Enformasyon Dergisi, Sayı 1-2, 1964 Ocak Şubat, s. 15-22; Yakub Demir- Ahmet Akıncı, “Türkiye: Gelişme yolları”, Yeni Çağ, Komünist ve İşçi Partilerinin Teori ve Enformasyon Dergisi, Sayı 6, 1965 Haziran, s. 478-487; S. Üstünel (İsmail Bilen), “Demokratik Millî Cephe”, Yeni Çağ, Komünist ve İşçi Partilerinin Teori ve Enformasyon Dergisi, Sayı 3, 1965 Mart, s. 260-274; Leipzig Grubu’nun 1964 yılı çalışmalarıyla ilgili, yıllık komite raporunda, Ahmet Akıncı tarafından kaleme alınan yazıda da cephe politikası desteklemektedir. Ahmet Akıncı, “Kapitalist Olmayan Gelişme Yolu ve Türkiye Gerçeği (Türk basınında uzun zamandır tartışılan problemler üstüne)”, Yeni Çağ, Sayı 2, 1965 Şubat, s. 160-182.

“TKP’nin yakın amacı olan bu ileri demokratik devrim düzeyine ana devrimci güç olan işçi sınıfının öncülüğünde köy emekçilerinin, geniş orta tabakaların, devrimci aydın ve gençliğin savaş ve eylem birliği ile ulaşılacaktır. Bütün bu güçlerin ulusal demokratik cephe birliği, bu amaca ulaşmada tarihsel bir rol oynayacaktır.”⁹⁶

Aslında ‘60’larda *Türk Solu* ve *Aydınlık* çevresinde geliştirilip solda taraftar bulan Millî Demokratik Devrim tezlerinin, TKP’nin ‘60’larda savuna geldiği ve ‘70’lerde Ulusal Demokratik Devrim olarak ortaya koyduğu aşamalı devrim politikasıyla benzerlikleri/bağlantıları da ilgi çekicidir. Kullanılan sözcüklerin benzerliği bir tarafa, MDD tezleri üzerinde TKP’nin eski kadrolarının etkisi de azımsanamaz. Kuşku yok ki gerek TKP’nin ve gerekse MDD’cilerin politikaları, dünya komünist hareketinin tarihsel akışı dışında değerlendirilemez. Bu bağlamda aşamalı devrim tezlerinin köklerini ya da geçmişteki izlerini, dünya devrimi ülküsünün, “devrimci tutkunun inişe geçtiği” 1921 yılından başlayarak 3. Enternasyonal’in (Komintern) stratejisine hâkim olan “Tek Cephe” ve “Halk Cephesi” önermelerinde bulmak mümkün.⁹⁷ Bu dönemde Halk Cephesi, komünist partilerinin program ve politikalarına ulusal bir boyut kazandıran, esasta sosyal demokrat/sosyalist hareketlerle bir ittifaklar politikası olarak kabul gördü. 2. Dünya Savaşı boyunca dünya komünist hareketi içinde derece derece yükselen anti-faşist cephe politikası ve yurtseverlik bilinci, Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne taarruzuyla birlikte doruğa ulaştı. 1943’te, “Komintern’in dağıtılması, komünist partilerin anti-faşist ve yurtsever doğrultularında bir değişikliğe yol açmadı... Devrimin ve sosyalizmin yurduyla özdeşleştirilen SSCB simgesel olarak KE’nin [Komünist Enternasyonal’in] nöbetini aldı...”⁹⁸ Kapitalist ülkelerdeki komünist partileri içinde hâkim olan bu yönelim, 50’li ve ‘60’lı yıllarda da sürdü. Türkiye Komünist Partisi’nin yönelimi de bu gelenekle ama asıl olarak da SBKP’nin çizdiği doğrultuyla uyum içinde gelişti. TKP, “Millî-demokratik Cephe” ve “Demokratik Millî Cephe” kavramlarıyla, “milletin bütün ilerici kuvvetlerini millî bir cephede” birleşmeye çağırdı. ‘70’lerin ortalarında TKP, bu çağırımı bu kez Ulusal Demokratik Cephe kavramıyla yineledi. Hedeflenen Ulusal Demokratik Devrim’di: “Önümüzdeki devrimci aşama olan ulusal demokratik devrimde, işçi sınıfı temel ve öncü güçtür. (...) Bundan, sosyalist devrimde olduğu gibi, demokratik devrimde de işçi sınıfı hegemonyasının gerekli olduğu sonucu çıkar.”⁹⁹ Bu kavramsal benzerliklere rağmen MDD tezlerini TKP’nin “aşamalı devrim” ve ittifaklar politikasından ayıran önemli

⁹⁶ TKP, Program, Ürün Yayınları No. 26, Belge Dizisi No. 2, İstanbul, Mart 1978.

⁹⁷ Açıklanan Komintern belgeleri ışığında, SBKP-Komintern ve kapitalist ülkelerdeki komünist partileri arasındaki ilişkiler ve devrim/strateji tartışmaları için, Bkz, Serge Wolikow, Komünist Enternasyonal (1919-1943) Komintern veya Yıkılan Dünya Devrimi Partisi Hayali (Fransızcadan Çeviren: Erden Akbulut), Yordam Kitap, İstanbul, Mayıs 2016.

⁹⁸ Wolikow, 2016, s. 212.

⁹⁹ S. Üstünel, Günümüzde TKP, TKP Yayınları, Mart 1975, s. 6.

bir nokta, Parti'nin millî ve demokratik karakterli devrim mücadelesinin öncüsü olarak işçi sınıfını işaret etmesiydi.

Ulusal Demokratik Cephe çağrısı DİSK açısından önemli bir siyaset değişimini de ifade ediyordu. Bu çağrıyla DİSK, '60'ların sonunda ve '70'lerin başında MDD'cileri eleştirirken öne sürdüğü siyasi çözümlemeden-sosyalist devrim hedefinden- kopmakta, MDD tezlerinin de orijini olan aşamalı devrim anlayışına gelmiş olmaktadır. Bu yeni siyasi yönelimi içinde öne çıkarsa, "toplumsal ilerleme" ve "ileri demokratik düzen" kavramlarıydı.

Böyle bir ideolojik aidiyeti nedeniyle DİSK adına yapılan UDC çağrısına, solun tepkisi sert olur. İdeolojik karşı çıkışlar sendikalarda tartışma yaratır; ama asıl olarak CHP'nin ve çağrıyı ilk anda destekleyen CHP çizgisindeki sendikaların müdahalesiyle UDC çağrısı, DİSK içinde büyük bir hesaplaşmanın fitilini ateşler. Nihayet, 1977 yılının son günlerinde toplanan DİSK'in 6. Genel Kurulu'nda gerçekleşen yönetim değişikliğini, "DİSK'e parti görevi yaptırma eğiliminin" ve "tasfiyecî metodun" mahkûm edilmesi adına Maden-İş, Bank-Sen ve Baysen'in geçici ihracı izler.¹⁰⁰ DİSK parçalanmanın eşiğine gelir.

Bu noktada, DİSK içindeki TKP-CHP hesaplaşması sonrasında CHP'nin ve sosyalist solun TKP dışındaki bütün fraksiyonlarının desteğiyle işbaşına gelen Abdullah Baştürk yönetiminin, 1980 12 Eylülü'ne kadar CHP'nin solunda bir politik söyleme sahip olduğunu da kaydetmek gerekir. Burada dikkat çekici noktalardan biri de 1977'deki tarihsel hesaplaşmanın, DİSK'in sınıf ve kitle sendikacılığını şiar edinen sendikal anlayışında bir değişiklik yaratmamış olmasıdır. 1978-1980 döneminde de DİSK Yürütme Kurulu, aynı ilkelerle bağlı kalmıştır.¹⁰¹ Ne var ki, 6. Genel Kurul sonuçları, DİSK içinde önceki birkaç yıl içinde yaratılan kutuplaşmayı, çözülmeyi durduramamış, daha da derinleştirmiştir. 1980 Eylülü'nün hemen öncesindeki toparlanma çabaları ise askeri darbeye kesintiye uğrayacak, DİSK '70'lerin ikinci yarısında yaşadığı iç çekişmelerini günümüze kadar taşıyacaktır.

Önemle ve üzülecek kaydetmek gerekir ki, '70'lerde çığ gibi büyüyen, kitlesellenen DİSK, 50 yıllık tarihi içinde bir "birlikte yönetme kültürü" yaratamamıştır.

¹⁰⁰ 14-15-16 Şubat 1979 tarihleri arasında toplanan DİSK Genel Yönetim Kurulu kararı: Bu karar 15.3.1979 tarihli ve Maden-İş, Bank-Sen, Baysen sendikalarının geçici ihracı kararının verildiği Onur Kurulu Kararına da alınmıştır. Bkz. DİSK, 7. Genel Kurulu Çalışma Raporu, İstanbul, 25-30 Haziran 1980, s. 449-464.

¹⁰¹ 1-4 Ağustos 1978 tarihleri arasında Ören'de gerçekleştirilen DİSK Yönetim, Yürütme, Denetim ve Onur Kurulları ve Bölge Temsilcileri ile üye sendikaların Yürütme Kurulları toplantısına DİSK Yürütme Kurulu'nun sunmuş olduğu Ören Raporu'nun bir bölümü, 1979 yılında DİSK tarafından "Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri" başlığıyla bir broşür olarak yayınlanmıştır. DİSK, 1979.

Sendikal Birlik ve Eylem Birliği

Sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri, 1977 yılından başlayarak yaygınlaşmaya başlayan büyük ölçekli kitle grevleri içinde, hayatın dayattığı güçlükler karşısında şaşmaz bir yol gösterici olarak yeni arayışlara da ilham verdi. 1977 yılı sonunda DİSK'te gerçekleşen hesaplaşma ve yönetim değişikliğinin ardından, kitle grevleri içinde yürütülen tartışmaların ve yol arayışlarının merkezinde TKP politikaları ve Maden-İş vardı. Bu çerçevede, 1980 grevlerinde ortaya çıkan yeni bir yönelim ya da önerme, “güç ve eylem birliği” idi.

Eylem birliği, sendikal planda Maden-İş'in MESS'e karşı yürüttüğü *Büyük Grev*'in sonuçlandığı 1978 yılı başlarıyla geliştirilen “toplular grev” politikasıyla ilişkilendirilebilir. Maden-İş'in toplu pazarlığı tek tek ve işyerleri düzeyinde yürütme ilkesine karşı MESS'in grup sözleşmesi ısrarı 1977 Mayıs'ının sonunda toplu grev çıkışıyla sonuçlanmıştır. Ancak, “Grup sözleşmesine hayır!” sloganıyla başlayan *Büyük Grev* sonunda bütün işyerlerinde sözleşmelerin yürürlük tarihleri aynı döneme getirilmiştir ki, bu *Büyük Grev* sürecinin stratejik ve en kritik meselesidir.¹⁰² Bu, grup pazarlığına Maden-İş'in farklı bir açıdan yaklaşmasının, yeni bir toplu pazarlık ve grev stratejisine yönelmesinin de ilk adımı olmuştur.¹⁰³ Maden-İş'in değerlendirmesi ya da çıkardığı sonuç/ders, *Büyük Grev*'le “tekelci sermayenin, MESS'in, sınıf sendikalarını durdurmak ve yıkmak için kullanmaya kalktığı toplu grev silahını”, tekellerin elinden almayı başarmış ve onlara karşı başarıyla kullanmış olduğudur. “Gelecek dönemde ise, onu daha büyük bir güçle ve ustalıklarla kullanmaya hazırlanmaktadır.”¹⁰⁴ “Yeni durum Maden-İş'e holdingleri kuşatan bir grev stratejisi uygulama olanağı vermektedir.”¹⁰⁵ Maden-İş, “yeni bir strateji ile girdiği yeni dönemde” bu stratejiye uygun bir örgütlenme içine gireceğini açıklamaktadır. Bu örgütlenmenin içeriği, daha önce işkolu ve grup sözleşmesine karşı çıkışında ileri sürdüğü kimi gerekçelerin ortadan kaldırılması; “lokavtın yasaklanması, genel grev, dayanışma grevi ve referandum ile ilgili yasaların bir an önce çıkarılması” mücadelesidir.¹⁰⁶

¹⁰² “Sermaye çevrelerinin ve kimi ‘sosyalist’ görünümlü bozguncuların, büyük grevimizin tarihi başarısını gölgelemek için sarıldıkları can simidi, toplu sözleşme bitim tarihlerinin 1/9/1979'da birleştirilmesi olacak. Evet. Maden-İş, toplu sözleşme bitim tarihlerinin birleştirilmesini kabul etti. Ama teslim olmadı, yenildiği için değil. Böylesi bir birleşmeden, önümüzdeki dönemde işçi sınıfımızın, Maden-İş'in savaşımına yararlı sonuçlar çıkaracağına inandığı için. İşçi sınıfımızın işine böyle geldiği için.” Maden-İş, “Deneyimlerimiz Toplu Savaşımı Gerektiriyor”, Sayı: 97, 15 Şubat 1978, s.2.

¹⁰³ Can Şafak, “Eskimiş Yeni Oyun mu? Oyunun Kuralı mı?”, İşçinin Alınları; Aylık Yayın Organı, Yıl 2, Sayı 16, 1 Nisan 1988, s. 27.

¹⁰⁴ Maden-İş, 15 Şubat 1978; Maden-İş, Sayı: 105, 15 Ağustos 1978.

¹⁰⁵ Maden-İş, 15 Şubat 1978.

¹⁰⁶ Maden-İş, 15 Şubat 1978. Ayrıca, Bkz, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, Cilt: 3, İstanbul, 1998, s. 399; MESS, Gelenek ve Gelecek, Birinci Cilt, İstanbul, 1999, s. 431.

Toplu grev perspektifi, 1979 yılı içinde sermayeye karşı birlikte mücadeleyi daha ileri bir noktaya, daha geniş bir emek cephesi kurulması fikrine taşıdı. 1979 sonlarında metal işkolunda Maden-İş ile bağımsız Otomobil-İş MESS'e karşı güçlerini birleştirmeye karar verdiler; DİSK'e bağlı HürCam-İş ile Türk-İş'e bağlı Kristal-İş arasında yaklaşan grup pazarlığı süreci için eylem birliği protokolleri imzalandı.¹⁰⁷ TKP, bu sürece destek verdi:

Maden-İş ile bağımsız Otomobil-İş ve DİSK'e bağlı Hür Cam-İş ile, Türk-İş'e bağlı Kristal-İş arasında imzalanan dayanışma protokolü sendikal birliğin gerçek olanaklarını sergiliyor. Ya sendikal hareketin birliğinden yana tekellere karşı olunacaktır; ya da sendikal hareketin birliğine karşı tekellerden yana olunacaktır, başka bir yol yoktur.¹⁰⁸

TKP eylem birliğini, "işbirlikçi, tekelci burjuvazinin halka karşı giriştiği çok yönlü saldırıyı geriletmede" temel dayanaklardan biri" olarak önerdi.¹⁰⁹ "Ekonomik bunalımın dayanılmaz yüklerine, zorbalık yasalarına, faşist saldırılara, emperyalist baskılara, kölelik anlaşmalarına karşı" savaşan halk kitlelerini yayılan kitle grevlerine, "çetin grev savaşımı"na destek vermeye çağırırdı:

Komünistler tüm işçilere, usanmaksızın şu gerçeği vurgulamalıdır: DİSK ve Türk-İş eylem birliği demek, bir milyonluk genel grev örgütleyebilmek olanağı demektir. Tekellere ve onların halk düşmanı uygulamalarına, kamu kesiminin en stratejik alanlarında Türk-İş'e, özel kesimin en stratejik alanlarında DİSK'e bağlı sendikaların elverişli konumlarından kalkarak birlikte karşı çıkabilmeleri demektir.¹¹⁰

TKP'ye göre sendikal eylem birliği çağrılarını ideolojik ayrılıkların öne çıkmasına yol açacak nitelikte, genel değil, bugün için somut olan sorunları ve sınırlı sayıda amacı içermeliydi.¹¹¹

Metal, cam, petrol işkollarında uygulanan, tekstil sektöründe önerilen eylem birliği sendika hareketinin dışında, meslek kuruluşlarında da ortaya çıktı. Haberleşme sektöründe yedi örgüt 1979 yılında ortak bir açıklama yaparak "grevli, toplu sözleşmeli sendikal hakların sağlanması için birlikte mücadele edeceklerini" deklare ettiler. Bu örgütler arasında DİSK'e bağlı Yeni Haber-İş Sendikası da yer aldı.¹¹²

¹⁰⁷ Kristal-İş, Haber Ajansı, 24.11.1979, Sayı: 2/979.

¹⁰⁸ Atılım, "Tekellere Karşı", 1 Kasım 1979, Yıl 6, Sayı 11 (71).

¹⁰⁹ Atılım, "Bildiri, Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi 17 Mart 1980", 1 Nisan 1980, Yıl 7, Sayı 4 (76) s. 2.

¹¹⁰ Atılım, "DİSK ve Türk-İş eylem birliği", 1 Haziran 1980, Yıl 7 Sayı 6 (78).

¹¹¹ Atılım, "Tekellerin saldırısına karşı savaş", 1 Mayıs 1980, Yıl 7, Sayı 5 (77).

¹¹² Yeni Haber-İş Sendikası, Haber-Der, PTT-Der, TümPTT-Der, PTT Teknisyenleri Derneği, Tüm-Der İstanbul Şubeleri Ortak Açıklaması. Bkz. HürCam-İş Sendikası Aylık Yayın Organı, Sayı 40, Kasım 1979.

Büyük Grev süreci içinde geliştirilen toplu grev fikrinin hayat içinde sınanan tek tek işyerleri düzeyinde toplu pazarlık/grev ilkesinin yenilgiye uğraması üzerine ortaya çıkan “metazori” bir tez olduğu kabul edilmelidir. Gene de toplu grev, sınıf ve kitle sendikacılığının önemli ilkelerinden biri olan “sendikal birlik” perspektifini ya da bilincini, bu ilkeler zemininde yeni bir bakışla ele alan bir anahtar görevi gördü. Maden-İş, bunun “sınıf bilinci açısından eşsiz değerde” olduğunu vurguladı: “İşçiler işverenlerin karşılarında tek tek değil, “bir sınıf olarak bulduklarını” çok somut olarak görmüşlerdi.¹¹³ Benzer şekilde, DİSK’e bağlı sendikalarla Türk-İş’e bağlı ya da bağımsız sendikalar arasında denenen eylem birliği politikası, sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri esas alınarak şekillendi. Eylem birliği, sendikal birlik-tek sendika- ilkesinin, koşullara göre geliştirilmiş esnek bir ön biçimi olarak da görülebilir.

“Bu noktada eylem birliği, endüstrilerde sendikal bölünmüşlüğü yarattığı parçalanmış toplu pazarlık birimlerinin bütünleştirilmesi ve büyük kitle grevlerinin örgütlenmesi vizyonuna sahipti.”¹¹⁴ Bu yanıla, doğal olarak “grup pazarlığı” ile “eylem birliği” politikaları arasında bir bütünlük vardı. 1977 sonundan itibaren DİSK’e hâkim olan parçalı yapı içinde, Maden-İş ekseninde geliştirilen toplu grev ve eylem birliği tezleri, DİSK yönetimi tarafından dirençle karşılandı. DİSK yönetimi, gene sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerini esas alarak hem grup pazarlığına hem de eylem birliğine karşı tutumunu sürdürdü. İşyeri toplu sözleşmesini “tek tip” olarak önerdi.¹¹⁵ Eylem birliğini, “işçilerin DİSK’te örgütlenmelerinin gerekliliğini inkâr eden, uzlaşmacı sendikacılığa prim veren” bir girişim olarak niteledi. Kendisine bağlı bir kısım sendikaların bu girişimlerini, “kafa ve kasa birliği gibi içi kof, hedefi belli olmayan sarı Amerikan sendikacılığının sloganları ile işçi sınıfının demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri zemininde birliğini inkâr eden” bir gelişme olarak gösterdi, “DİSK’e ihanet” olarak damgaladı.¹¹⁶

¹¹³ “Daha önce başka işkollarında defalarca görülen, alışlagelmiş bir olgu ilk kez değişmiştir. İşveren örgütüne karşı çok sayıda işyeri için savaşım yapmanın olanaksız olduğu şeklindeki önyargı yıkılmıştır. Başka işkollarında istediklerini sendikalara kolaylıkla dayatabilen işveren örgütleri, metal işkolunda çok sayıda işyerinin sözleşmesi aynı anda yapılırken bunun mümkün olmadığını ilk kez görmüşlerdir. Diğer işkollarında işveren örgütlerine karşı toplu görüşme yapan sendikalar ve işçiler de ilk kez, dayatılan istekleri hemen kabul etmenin kader olmadığını, bunu kırmamanın mümkün olduğunu görmüşlerdir.” Bkz. MAHA Ajansı, “Maden-İş Yürütme Kurulunun Açıklaması”, Gün: 4.2.1978, Sayı: 978/1.

¹¹⁴ Can Şafak, “DİSK Tarihinden Bir Yaprak: Eylem Birliği (1978-1980)”, sendika.org, 22 Şubat 2006.

¹¹⁵ DİSK, 1980, s. 375.

¹¹⁶ DİSK, 1980, s. 234. “Türkiye’de yürürlükteki sendikalar, toplu sözleşme ve grev yasaları büyük ölçüde Amerikan tipi sendikacılık örnek alınarak hazırlanmış yasalardır. Bu Amerikan tipi sendikacılık ülkemizde en somut ifadesini Türk-İş’te bulmuştur. ‘Partilerüstü politika’ adı altında işçileri siyasetin dışında bırakmayı amaçlayan, sınıf uzlaşmacısı bir sendikal anlayış ürünü olan Türk-İş yıllardan beri işçi sınıfımızın yükselen devrimci mücadelesinin önüne egemen sınıflarla birlikte çıkan bir engel haline gelmiştir. Hele bu konfederasyona

İki Farklı Deneyim: İki Katkı

‘70’lerde, demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı tezinin ve pratiğinin yanında ya da bunun dışında, iki farklı deneyim DİSK içinde tartışma, huzursuzluk yarattı. Bunlardan biri, Ağaç Eşya Sanayi İşçileri Sendikası’nın (ASİS), diğeri ise Türkiye Yeraltı ve Yerüstü Devrimci Maden İşçileri Sendikası’nın (Yeraltı Maden-İş) pratiği içinde ortaya çıktı.

...

ASİS, 1973 yılında Tepe Mobilya’da çalışan dokuz işçi tarafından kurulmuş, sendikanın 1974’te toplanan 1. Genel Kurulu’nda Cenan Bıçakçı, Genel Başkan seçilmişti. 1974 yılı Eylül ayında DİSK’e katılan ASİS, ‘70’ler boyunca gerek örgütlenme anlayışı ve gerekse toplu pazarlık ilkeleri açısından farklı/aykırı bir yaklaşım içinde olmuştu. ASİS, tüzüğünde “örgüt içi demokrasiyi sağlayıp, bürokratik yönetim biçimlerini” ve sendikacılığın meslek haline getirilmesini engellemek amacıyla kurallar getirmişti: Şube genel kurulları, şubeye bağlı bütün üyelerle, Genel Merkez genel kurulları ise her yirmi üyeye bir delege oranı ile yapılmaktaydı. Merkez Yürütme Kurulu üyeleri ile Şube Başkanlık Kurulu üyeleri ancak üst üste iki olağan genel kurulda aday olabiliyordu. İşyeri sendika temsilcileri seçim yoluyla belirlenip atanmakta, seçimler üye çoğunluğunun istemiyle her an yenilenebilmekteydi. Fabrikalarda, işyeri işçi konseyleri seçilmekte; şube işçi konseyleri, şubeyi denetleyebilmekte, gerekçe göstererek şube yönetim kurulunun görevden alınmasını isteyebilmekte, sendikaya “eğitim, örgütlenme, politik tutum ve eylem biçimleri gibi konularda” öneriler getirerek, uyarılarda bulunabilmekteydiler.¹¹⁷ Böylece, “yasal olağan genel kurul hakkını kullanmaktan öte, ayrıca konsey üyelerinin çoğunluğuyla, olağan kongre süresini beklemeksizin, konsey iradesiyle sendika yöneticileri genel başkandan aşağısına kadar” her an değiştirilebilmesi mümkündü.¹¹⁸ ASİS bu örgüt yapısını büyük ölçüde *Paris Komünü*

bağlı bazı sendikalar vardır ki, bunlara işçi sendikası demek oldukça güçtür. DİSK üyesi birçok sendikanın yayın organlarında da sendikaların nitelikleri çok somut olarak gözler önüne serilmiştir. Bazı sendikalarımız bu sendikaların yöneticilerini ‘burjuvazinin işçi sınıfının arasına soktuğu ajanlar’ olarak değerlendirmiştir, bazılarını ‘işçi sınıfı hainleri’ olarak nitelemişlerdir. Şimdi bakıyoruz, hain dediğimiz, burjuvazinin ajanları dediğimiz sendika yöneticileri ile işveren sendikalarına karşı toplu sözleşme görüşmelerinde eylem birliği yapılması yolunda çaba harcanıyor. Yani biz, burjuvazinin ajanlarıyla eylem birliği yapıp burjuvaziyi toplu sözleşme görüşmelerinde dize getirmek istiyoruz. Bu mümkün değildir. Ya bizim daha önce yaptığımız tespitlerde bir yanlışlık vardır, bu sarı sendikaların yöneticileri hain, ajan değillerdir, biz üyelerimizi yanlış bilgilendirmişizdir; ya da bu türden sendika yöneticileri ile eylem birliği içinde olmamız mümkün değildir, bunlardan biri doğrudur. (...) O nedenle, DİSK olarak bazı sendikaların sağlamaya çalıştığı ve toplu sözleşmelerde eylem birliği adı altındaki birlik çalışmalarına katılmıyoruz.” Genel Başkan Baştürk’ün Genel Temsilciler Meclisi’nde yaptığı konuşma, Aynı yerde, s. 551.

¹¹⁷ ASİS Tüzüğü, Madde 3, <http://cenanbicakci.com/belgelik.php>

¹¹⁸ Cenan Bıçakçı, Kayıt: Yıldırım Koç, 18 Mart 1989.

deneyiminden almıştı: “Paris Komünü’nde yönetici ücretlerinin işçi ücretlerinden fazla olamayacağı, yöneticilerin her an geriye çağırabileceği gibi hükümler vardı.”¹¹⁹

ASİS, örgütlenme yapısına bağlı olarak geliştirip pratiğe geçirdiği toplu pazarlık anlayışıyla da emek tarihinde anılmaya değer bir yer edinmiştir. ASİS tüzüğünde şu kural yazılıdır:

İşverene verilecek toplu iş sözleşmesi önerileri, ilgili işyerinde çalışan tüm üye işçilerin istekleri saptanarak hazırlanır. İşverenle yapılacak toplu iş sözleşmesi müzakerelerinde ilke olarak, o işyerindeki tüm işçiler sendika yöneticileri ile birlikte katılırlar. Koşulların buna elverişli olmaması halinde, durumu o işyerindeki tüm üye işçiler değerlendirir ve uygun görecekları kararı alırlar. Alınacak karar ne olursa olsun, toplu iş sözleşmesi, işyerindeki tüm üye işçilerin onayına sunulurak imzalanır.¹²⁰

Yıldırım Koç, 1974 yılında tanık olduğu DOMSAN toplu pazarlık müzakerelerine ilişkin olarak şunları yazmaktadır: “Toplu sözleşme masasının bir tarafında sendika ve işçi temsilcileri, diğer tarafta işveren temsilcileri oturuyordu. İşyerindeki tüm işçiler salondaydı. Her maddenin görüşülmesi sırasında, isteyen işçi söz alıyor ve görüşlerini açıklayabiliyordu. Sendika tarafı bir maddeyi kabul etmeden önce işçilerin onayını alıyordu. Türkiye’de benzeri olmayan bu yöntem ciddi engellerle karşılaştı.”¹²¹

Koç’un belirttiği bu engel DİSK’ten gelmişti. ASİS’in DİSK yönetimiyle çatışması, bu toplu pazarlık ilkelerinin uygulandığı ELKA grevinin yürütülmesi süreci içinde su yüzüne çıkmış, DİSK, “demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri gereği”, greve müdahale etmiş, el koymuştu.

ASİS Sendikası, İstanbul Kartal’da kurulu olan ve bin yüz işçinin çalıştığı ELKA işyerinde 22 Kasım 1975 günü greve gitti. Grevin gerekçesi, işyerinde çalışan tüm işçilerin toplu görüşmelerine katılmasını işverenin kabul etmemesiydi. ASİS, DİSK’e başvurarak greve destek istedi. Buna karşılık DİSK Yürütme Kurulu, ELKA’da “DİSK’in vazgeçilmez ilkesi olan ‘tabanın söz ve karar sahibi olma ilkesinin’ önerilen yol ile amacından saptırıldığını saptadı (tespit etti).” Bu ilke ve uygulamaya aykırı hareket eden ASİS Sendikası’na yardım yapılmasının mümkün olmadığına; DİSK’e bağlı sendikalara da, bu greve yardım edilmemesi gerektiğine dair talimat yazılmasına karar verdi.¹²² DİSK Başkanlar Konseyi de bu tutumu benimsedi.¹²³ 1976 yılı Şubat ayında DİSK Yürütme Kurulu, ELKA grevine el

¹¹⁹ Cenan Bıçakçı, 18 Mart 1989; ASİS Tüzüğü, Madde 3, <http://cenanbicakci.com/belgelik.php>

¹²⁰ ASİS Tüzüğü, Madde 3, <http://cenanbicakci.com/belgelik.php>

¹²¹ Yıldırım Koç, Sendikacı Cenan Bıçakçı, <http://www.cenanbicakci.com/ardindan.php>, Erişim, Ağustos 2017.

¹²² DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Yürütme Kurulu Kararı: 28 Kasım 1975 gün ve 180 sayılı.

¹²³ DİSK, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Aylık Yayın Organı, “ELKA Grevi Üzerine”, Sayı 21, Mart 1976.

koyarak, grevin “bir çözüme ulaştırılması için ilgili genel politikanın koordinasyonu hususunda DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler’in gerekli yetkileri kullanmasına” karar verdi.¹²⁴ Kararın hemen akabinde, DİSK Yürütme Kurulu tarafından grevin yönetim ve yürütümü Maden-İş Sendikası’na verildi. Grev için mali yardım gerekiyor ise, önce diğer sendikalardan katkı sağlanacak ve arta kalan miktar Maden-İş Sendikası tarafından karşılanacaktı.¹²⁵ Maden-İş’in, ELKA grevinin yürütülmesi görevini Genel Sekreter Memet Ertürk’e verdiğine dair karar, DİSK Yürütme Kurulu tarafından onaylandı. Karara göre, grevci işçilere 1 Mart 1976 tarihinden itibaren her gün için brüt ücretlerinin yüzde 50’si kadar grev yardımı yapılacak, işçilere bu ödeme karşılığında “grevci üye DİSK talimatı dışında grevden vazgeçtiği takdirde geçerli olmak üzere” borç senedi imzalatılacak ve “her ödeme sırasında ASİS Sendikası’ndan DİSK’e borç senedi” alınacaktı. Grevci işçilere 1 Mart 1976 tarihinden itibaren ödenecek grev yardımına mahsuben avans verildi.¹²⁶ Haziran ayında, grevin işveren üzerinde ekonomik baskı yapmadığı saptanarak, ASİS’e yapılan borç yardımı durduruldu ve Memet Ertürk’ün görevi sonlandırıldı.¹²⁷ Grev bitti.¹²⁸

ASİS mücadelesi ve grevleri solun bütün renklerine açık tutulmuştur. ELKA grevi, bu noktada da DİSK’in tepkisine neden olmuştur. DİSK, ELKA’da olup biteni “örgüt üstü bir durum” olarak nitelemiş ve bu durumun da “örgüt dışı ve düşmanı, işçi hareketine ters unsurların sızmasına” zemin hazırladığını ileri sürmüştür.¹²⁹ DİSK Yürütme Kurulu’nun 13 Şubat günü aldığı kararda, “grev yerindeki ve sendika içindeki işçi sınıfı hareketine ters eğilimli kişilerin” uzaklaştırılmaları öngörülmektedir.¹³⁰

ASİS deneyimi, ironik biçimde DİSK’in sınıf ve kitle sendikacılığı ilkesinin geliştirilmesi bakımından etkili olmuştur. Sendika içi demokrasi ya da DİSK’in sıklıkla kullandığı biçimiyle “söz ve karar sahibi tabandır” ilkesinin detayları, ELKA grevi boyunca sürüp giden tartışma içinde, DİSK Yürütme Kurulu kararlarıyla belirlenerek resmîyet kazanmıştır:

¹²⁴ DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Yürütme Kurulu Kararı: 6 Şubat 1976 gün ve 192 sayılı.

¹²⁵ DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Yürütme Kurulu Kararı: 13 Şubat 1976 gün ve 193 sayılı.

¹²⁶ DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Yürütme Kurulu Kararı: 27 Şubat 1976 gün ve 194 sayılı.

¹²⁷ DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Yürütme Kurulu Kararı: 18 Haziran 1976 gün ve 206 sayılı.

¹²⁸ Grev sürerken ortaya çıkan grevin yasadışı olduğu iddiası, Ekim ayında sendika lehine sonuçlandı. ELKA’da işverenin başvurusu ile alınan tedbir kararından sonra, işveren dört yüz elli işçinin iş akdini, yasa dışı greve katıldıkları gerekçesi ile tazminatsız olarak feshetmişti. Cumhuriyet, 28 Ekim 1976.

¹²⁹ DİSK, “ELKA Grevi Üzerine”, Sayı 21, Mart 1976.

¹³⁰ DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Yürütme Kurulu Kararı: 13 Şubat 1976 gün ve 193 sayılı.

1. “Sözleşmenin hazırlanması sırasında işçiler söz ve karar sahibi olmalı, müzakere heyetinin içine işçilerin temsilcisi dâhil edilmeli, müzakereler sonucunda anlaşma olmayan konular hakkında işçilerin görüş ve kararları alınmalı ve en sonunda toplu sözleşmenin imzalanması veyahut greve gidilmesi hususunda işçiler karar vermelidir.”¹³¹

2. “Sendikal demokrasinin somut ifadesi, aşağıdan yukarıya demokratik yoldan seçilmiş yürütme ve yönetim kademeleriyle üye işçilerin uyum içinde sendikal hareketi yürütmesidir. Bir işyerinde çalışan tüm işçilerin toplu pazarlıklarda topluca işverenin karşısına çıkması “işçinin fiilen yönetime katılması” demek değildir.”¹³²

3. ASİS’in uyguladığı “... böyle bir sistemle, sendikaların işçileri işveren karşısında temsil yetkisi dolaylı yoldan kaldırılmakta, işçiler karşısında sendikalar ve yöneticileri hakkında güvensizlik yaratılmakta ve sendika yöneticilerinin de kendi kendilerine güvensizlik duymaları sonucu meydana getirilmekte ve DİSK’in temel ilkesi olan işçinin tabandan söz ve karar sahibi olması ilkesi bu biçimde saptırılarak ortaya konmaktadır.”¹³³

4. “... bu ilkenin toplu sözleşme yapma konusundaki uygulanış biçimi; sözleşmenin hazırlanması sırasında işçilerin söz ve karar sahibi olmaları, müzakere heyetinin içine işçilerin temsilcilerinin alınması, müzakereler sonucunda anlaşma olmayan konular hakkında işçilerin söz ve karar sahibi olma haklarına başvurulması ve en sonunda toplu sözleşmenin imzalanması veyahut greve gidilmesi konusunda işçilerin karar vermesi biçiminde olması gerekir...”¹³⁴

Türkiye’de ‘70’lerin sonları, sosyalist solun bütünü içinde liberter komünizm, anarşizm, anarko-sendikalizm kavramlarının kesin bir dille reddedildiği, anarşizmin ve anarko-sendikalizmin tarihsel pratiğinin sapma olarak nitelendirildiği yıllardır. Bu yıllarda açık bir anarşist/anarko-sendikalist hareketin varlık gösterebilmesi imkânsız denecek kadar güçtür. ASİS de tüzüğüne sosyalizmi bir hedef olarak yerleştirmiştir.¹³⁵ Ancak ASİS deneyiminde bir “aykırılığın” izlerini görmemek de mümkün değildir.

Sendika-Parti meselesinde ASİS’in demokrasi anlayışı, DİSK’e hâkim olan TKP çizgisiyle bağdaşmadığı gibi, “avangart Parti” modelini de reddetmektedir. Bir dönem ASİS Genel Başkanlığı da yapmış olan Alev Ateş, ASİS’in, örgüt içi demokrasi olmadığına, “iktidar olan komünist partilerin ülke yönetimlerinin de anti-demokratik” olacağını, “hele devletle partinin, işçi örgütleri ile devletin (dolayısıyla partinin) özdeşleşmesi nedenselliği sonucunda; proleter diktatörlüğünün

¹³¹ ASİS Yürütme Kurulu’na DİSK’in 975/1085 sayılı yazısı, DİSK Arşivi; DİSK, Sayı 21, Mart 1976.

¹³² DİSK, Sayı 21, Mart 1976.

¹³³ DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Yürütme Kurulu Kararı: 28 Kasım 1975 gün ve 180 sayılı.

¹³⁴ Aynı yerde.

¹³⁵ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı’nın ortak yayını, İstanbul, 1996, Cilt 1, s. 86.

değil ama kötü bir bürokratik diktatörlük oluşacağını” vurgulayan bir görüşle kurulduğunu kaydetmektedir: “... sosyalist düzeni gerçekleştirecek olan proletarya olacağından, örgütlerinde de en alttan en üste tüm yönetim kademeleri bizzat işçilerin elinde olmalı ve aşağıdan yukarıya, görevden alınmak gibi yaptırımlar da içeren yapılanma oluşturulmalıdır.”¹³⁶ Uğur Cankoçak, Bıçakçı'nın “işçi sınıfının partisinin iktidarı yerine, işçi sınıfının bizzat kendisinin iktidarı kavramını sendikal planda hayata geçiren ilk ve tek sendikacı” olduğunu kaydetmektedir.¹³⁷ Selim Uslu şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Cenan Bıçakçı, işçilerle sosyalist teori üzerinden bir ilişki kurmaz. O, eşitlik, özgürlük, demokrasi ve katılımcılık gibi değerleri burada ve şimdi hayata geçirmek için somut çareler arayan gerçek bir pratisyendir. Ancak bu somut çarelerle sosyalizm ideali arasındaki geliş gidişlerin de gayet net farkındadır ve bunları önemser.”¹³⁸

ASİS'in sendika anlayışı, temsili demokrasiden uzak olduğu gibi, sınıf ve kitle sendikacılığının esas aldığı demokratik merkezîyetçilikten de farklıdır. ASİS deneyimi içinde ortaya çıkan görüşler ve sendika ilkeleri, sendika bürokrasisini de hedef alır:

Ve aldık derken sendikacılar bürokratik bir yaklaşım içerisinde bunu sundular yani alan işçinin kendisi filan değildi sendikacıları. Türk-İş içerisinde de toplu sözleşme pazarlığından çıkan sendikacı, eğer aldığı sonuç başarılıysa alkışlanıyordu. DİSK içinde de alkışlanıyordu. Her ikisinde de alkışlanan sendikacıydı. Yani o DİSK'in çok güzel ortaya koyduğu tabanın söz ve karar sahibi olması meselesi havada kaldı. Doğrusu kendinden bekleneni yapmadı DİSK.¹³⁹

ASİS çatısı altında geliştirilen ilkeler, sendika hareketinde işçilerin sözünün geçmesini merkeze alıyordu; profesyonel sendikacılığı böyle bir perspektifle görüyordu.¹⁴⁰ ASİS'in, sendika aidatlarının bordrolardan kesilmesi yöntemi olan gelenekleşmiş *Check-Off* sistemine de mesafeli bir duruşu vardı. Bıçakçı, aidatların bordrodan kesilmesinin para bakımından sendikalara güç verdiğini kabul etmekte, ancak aidatların ücretlerden kesilmediği dönemlerde, sendikaların çok militan olduklarını ve “örgütlenme biçimleri ve felsefeleri açısından” sermaye kesimi ile emeğin örgütlenmesi arasında ayrılık” olması gerektiğini önemle kaydetmektedir:

Hatta sıradan klasik bir sendika ile devrimci bir sendikanın örgütlenmesi de ayrı ayrı olmalıdır. Bu yaklaşımla diyorum ki para sermaye için en önemli güçtür, öyleyse işçi sendikası için de önemi aynı derecede olmamalıdır, aynı dereceye getirilmiştir. Çok klasik

¹³⁶ Alev Ateş, “Bir Örgütlenme Modeli: ASİS Sendikası”, www.inadina.com

¹³⁷ Uğur Cankoçak, “Sosyalizm Fedaisini Kaybetti,” Yeni Yüzyıl, 8 Eylül 1995.

¹³⁸ Selim Uslu, “Cenan Bıçakçı'yı Düşünmek”, www.inadina.com

¹³⁹ Cenab Bıçakçı, 18 Mart 1989.

¹⁴⁰ Bu yönde bir değerlendirme için, Bkz, Birikim, “Cenan Bıçakçı'nın Ardından”, Birikim, Eylül 1995, Sayı 77.

tipler ortaya çıkmıştır. Militanca toplanmış olsaydı, işçiler bilinçlenerek kendi parasını getirip sendikaya yatırabilselerdi çok başka olurdu.¹⁴¹

...

'70'li yıllar biterken DİSK içinde-ve dışında- ortaya çıkan bir sendikal anlayış da "devrimci sendikacılık" olarak formüle edilmiş ve uygulanmıştır. Özgün/farklı bir örgütlenme ve mücadele deneyimi olarak devrimci sendikacılık özellikle Devrimci Yol çizgisinin hâkim olduğu Yeraltı Maden-İş'in söylemi ve pratiğiyle bilinir. '70'lerin sonlarında savunulan devrimci sendikacılık, DİSK'in ilk yıllarında kullandığı aynı kavramdan içeriği, özü açısından bütünüyle farklıdır.

Yeraltı Maden-İş, işçi sınıfının mücadelesinin hem ekonomik-demokratik, hem ideolojik hem de politik alanlarda var olduğunu savunmaktadır. Sendika, patron karşısında "daha iyi yaşama şartları" için verilen ekonomik, işçi hak ve özgürlüklerin demokratik sınırlarının genişletilmesi yönünde verilen demokratik mücadelenin yanında; işçi sınıfının ideolojisi, yani "kendi çıkarları ve kurtuluşu için" verdiği ideolojik mücadeleyi de sınıfın önüne koymaktadır. Politik mücadele ise, işçi sınıfının iktidarı için verilen mücadeledir. Yeraltı Maden-İş'in görüşü, sendikanın bir politik örgüt olmadığı, "iktidara gelmeyeceği" ama bir işçi örgütü olduğu, aynı zamanda "sınıfsal çıkar ve kurtuluşlarına yönelmek için" işçilerin kendilerini eğitecekleri "bir sınıf okulu ve sınıf örgütü" olduğudur:

İşçiler, "grevlerle, genel grevlerle, dayanışma ve destekleme grevleriyle, yürüyüşlerle, mitinglerle ve çeşitli aktif mücadele yöntemleriyle çelikleşirler. Politize olurlar. İşte Yeraltı Maden-İş, devrimci sendikacılığı böyle anlamaktadır."¹⁴²

Bu anlayış, konseyler biçimindeki sendika örgütlenmesine dayanmaktadır. Sendikanın merkezindeki Konsey Meclisi sınıfın ekonomik ve siyasal taleplerini savunmaktadır; Konsey Meclisi işyerlerindeki işçi konseylerine ve işyeri komitelerine dayanmaktadır.¹⁴³ Bunun yanında halkın mahalle düzeyinde komiteler biçiminde örgütlenmesi, sendika ve toplu pazarlık süreçleriyle bağlanması-İlgili kılınması- esas alınmaktadır. Toplu pazarlık ve grev süreçlerinde sıra dışı bir yol/yöntem izleyen Yeraltı Maden-İş'in 1976 Mayıs'ında başlattığı Yeni Çeltek grevi, yirmi üç gün sürer ve grev sırasında maden işçileri ile işletmede hissesi bulunan Pancar Üreticileri Kooperatifi üyesi köylüler arasında sıkı bir dayanışma örgütlenir. Metropollerden uzaktaki işçi/köylü kitleleri içinde çalışmak, komiteler kurarak halkın farklı kesimleri arasındaki dayanışmayı kotarmak, Fatsa'da Terzi Fikri (Fikri

¹⁴¹ Cenan Bıçakçı, 18 Mart 1989.

¹⁴² Yeraltı Maden-İş Sendikası, Çalışma Raporu 1. Genel Kurul 1975/1976, Yeraltı Maden-İş Yayınları No. 3, Ankara, 1976, s. 30-32.

¹⁴³ Çetin Uygur ile 06 Mayıs 2006'da yapılan görüşme: Murat Çakır, Toplumsal Hareket Sendikacılığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, İstanbul, 2006, s. 131.

Sönmez) olayında da görüleceği gibi, asıl kitle tabanı öğrenci gençlik olan Devrimci Yol'un yatkın olduğu bir örgütlenme tarzıdır. Yeraltı Maden-İş'in devrimci sendikacılık anlayışı 1976-1980 döneminde Amasya'da, Aşkale, Hekimhan, Tomarza, Turhal Antimuan grevleri içinde de uygulama alanı bulmuştur. Bunlardan, 1978 yılı başlarında Aşkale Linyit İşletmesi'ndeki grev ve izleyen işyeri işgali yedi aydan fazla; Hekimhan işçilerinin grevi tam on altı ay sürmüştür.

Kavramlar üzerindeki tartışmalara ve kimi nüanslara rağmen sınıf ve kitle sendikacılığı ile devrimci sendikacılık tezlerine, 1975-1980 döneminde DİSK'in ve sendika hareketinin, kısmen siyaseten kısmen de işkollarının özellikleri temelinde ortaya çıkmış düşünsel ve pratik zenginliği olarak bakmak anlamlıdır. Bu iki tez pek çok yanıyla birbirinden etkilenmiş, pratikte iç içe geçmiştir. Nitekim, Yeraltı Maden-İş'in 1992 yılında toplanan 3. Genel Kurulu'nda şu yaklaşım ortaya konulmaktadır: "1989 yılında üyeliğimizin gerçekleştiği konfederasyonumuz DİSK ile ilişkilerimizi sınıf ve kitle sendikal ilkelere dayalı bir yapıcılıkla sürdürmekteyiz."¹⁴⁴ İşçilerin Sesi/Yeraltı Maden-İş ve TİB tarafından yayınlanan-tarihsiz- broşür de *Sınıf ve Kitle Sendikası* başlığını taşımaktadır. Aynı şekilde, 1978 sonlarında Maden-İş'in Seydişehir'de örgütlediği "köy komiteleri" sınıf ve kitle sendikacılığı pratiğinde ortaya çıkmış bir yönelim olarak bu iki tezin ortak yanları-benzerliklerini- ortaya koymaktadır. Maden-İş çatısı altında verilen mücadelede "yalnız Alüminyum Tesislerinde çalışan 7 bin işçiyi değil, Seydişehir'in çevresindeki 55-60 köyün on binlerce köylüsünü de içine çekmiştir."¹⁴⁵ "Direniş Komiteleri"ni, '70'lerde DİSK çatısı altında maden sektöründe yürütülen mücadeleleri hatırlatan, Maden-İş'in köy komiteleri modeli, işçilerin ve köylülerin birbirlerine kopmaz bağlarla bağlı oldukları inancına dayanmaktadır:

Maden- İş [...] [i]şçi ve köylülerin birliğine çok önem verir. Zira ülkemizde İşçilerin büyük çoğunluğu köylerden kopup gelmiştir. Hele Seydişehir'de bu tamamen böyledir. Yerli işçiler henüz topraktan kopmamıştır. Her birinin köyde çiftçi çubuğu, az çok toprağı vardır. Tüm işçilerin babası, kardeşi, dayısı, amcası köyde çalışır. Ekip biçer. İşçi kardeşlerimiz onlara bu işlerde de yardım eder. Fabrikadan aldığı ücretten biraz para biriktirebilirse, bunu toprağına, traktöre yatırır. Kısacası köyle sıkı bağı vardır. O halde, işçilerle köylülerin birlikte mücadele etmesi kaçınılmazdır. Ortak çıkarları, amaçları vardır. [...] İşte, bu nedenle Maden-İş köylere büyük önem verir. Köylülerin örgütlenmesi, işçilerle daha sıkı bağlar kurması için çalışır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Yeraltı Maden-İş, 3. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1992, s. 41.

¹⁴⁵ Maden-İş, Sayı 109, 1 Kasım 1978.

¹⁴⁶ Maden-İş, Seydişehir Özel Sayısı, Son baskı tarihi: 12.10.1978.

Son Söz

DİSK'in ilk yıllarında savunduğu “devrimci sendikacılık” gibi, 1975 sonrasında sendika hareketine hâkim olan “sınıf ve kitle sendikacılığı” anlayışı da kendi dönemlerinin siyasi iklimi içinde şekillenmiş, kabul görmüş tezlerdir. Devrimci sendikacılıktan sınıf ve kitle sendikacılığına geçiş, geride kalan anlayışı sahiplense de, köklü ve önemli sonuçlar yaratan bir değişimi/dönüşümü işaret eder. Bu, DİSK'in söyleminde Marksist terminolojiyi öne çıkaran bir dönüşüm olmuştur aynı zamanda. Sınıf ve kitle sendikacılığı, kısa zamanda DİSK ve sol siyaset içinde genel kabul gören bir ilkelere bütünü haline gelmiştir. Bu yanı sıra, aykırı çıkışlar ortaya çıksa da, DİSK'in '70'lerdeki iki baskın siyasi eğilimi olan TKP ve CHP kanatları tarafından da sahiplenilmiş olması, sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerinin uzun soluklu olmasındaki, sendika hareketi üzerinde derin iz bir bırakabilmesindeki faktörlerden biridir. Bu genel kabul nedeniyle sınıf ve kitle sendikacılığı sadece DİSK içinde değil, sendika hareketinin bütünü içinde etkili olmuş, 1975-1980 döneminde, Türk-İş'e bağlı kimi sendikalar tarafından da benimsenmiştir. 12 Eylül sonrasında sendika hareketinin girdiği toparlanma döneminde kimi işkollarında, Türk-İş çatısı altında ya da bağımsız sendikalar içinde '90'ların başlarına kadar gündemde tutulmuş, savunulmuştur. Ama, gene bu genel kabul nedeniyle ki, sınıf kitle sendikacılığı ilkesi, çoğu kez birbiriyle bağdaşmayacak politikaların savunulmasında referans alınmış, aynı ilkeler bütününden yola çıkarak farklı sonuçlara varan politikalar, yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Bugün sendika hareketi zor bir dönemden geçiyor. DİSK de öyle. DİSK'in, '70'lerin sonlarından devraldığı parçalı yapısı, bu zorluğun aşılması umutlarını azaltan bir faktör ve üstelik DİSK, artık '70'lerdeki cesametinden de hayli uzak. Bugün sendika hareketinde yol gösterici, sistemli, bütünlüklü bir sendikacılık anlayışından hatta bu yönde bir arayıştan söz etmek de kolay değil. 12 Eylül sonrasında bir dönem tartışılan “çağdaş sendikacılık” ve “toplumsal hareket sendikacılığı” da bir dönem sınıf ve kitle sendikacılığının yaratmış olduğu coşkuya ve genel kabule ulaşmadan sendika hareketinin gündeminden silindi, kalıcı ve geliştirici olmadı.

Bir döneme damgasını vuran demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı kendi içinde güçlükler barındırsa da bir anlamda “öncülü” sayabileceğimiz devrimci sendikacılık hareketine göre daha sistematik ve bütünlüklü bir yaklaşım ortaya koymuştur. 1967-1980 döneminin bütünü için bir tespit yapmak gerekirse: DİSK, Türkiye'de sendika hareketinin uzun yolculuğunun birikimini '60'ların devrimci sendikalarından, '70'lerin sınıf ve kitle sendikalarına taşıyan bir gelenek yaratmıştır. Bugün, bu geleneğin önemli bir kalıtı olan “söz ve karar sahibi tabandır” ilkesi, bir avuç sendika içinde hayata geçirilmeye çalışılıyor.

Ek 1: 1994-1996 Dönemi DİSK Genel Sekreteri Mehmet Atay'la 25 Kasım 2014 Günü İstanbul'da Yaptığımız Görüşme Kayıtlarının Bir Bölümü:

Şafak- Burada sözü şuraya getirmek istiyorum: DİSK'in 1967-1970 dönemi... Maden-İş'in ya da DİSK'in "kadim" geleneğinden söz edilir. Ben şöyle düşünüyorum, bilmem katılır mısın? DİSK'in geleneği aslında '60'lardan başlıyor, Türk-İş içinden başlıyor...

Atay- Tabii. Saraçhane mitingiyle başlıyor. 31 Aralık 1961. Çıkış odur.

- Odur çıkış... ve 1975'e kadar geliyor. DİSK'in 5. Genel Kurulu'na kadar diyelim. Tabii 12 Mart sonrasında bir durgunluk daha sonra 1974'te TSİP'in, 1975'te TİP'in kurulmasıyla başlayan bir farklılaşma da var. Ama bir irtifa kaybederek de olsa 1975'e kadar sürüyor diyelim. Burada kadim DİSK geleneği var. Mücadeleci. Kendisini devrimci olarak tanımlıyor. Devrimci sendika. "Sendikamız devrimcidir" diyor. "Sosyalizm için mücadele ediyoruz" diyor; TİP'i destekliyor, 1969 seçimlerinde.

- TİP'li çok temsilci oldu, '70 yılına geldiğimiz zaman. 16 Haziran'a karar verdiğimizde, o salonun üçte ikisi Türkiye İşçi Partiydi. Temsilciler. Ama hiçbirisi atanmış değil; TİP'li olduğu biline biline işyerinde seçilen adamlardı. Bu çok önemli bir şey.

- Evet. DİSK'in geleneği... bu mücadeleci geleneği, '68-'70 direnişlerini, 15-16 Haziran direnişini getiren...

- '68'de öğrenci işgalleri var. Öğrenci hareketi yükseliyor bir taraftan da...

- '68 baharının sendika hareketi üzerinde de etkileri önemli tabii. DİSK'i de etkiliyor elbette. Ama DİSK'in bu ilk yıllarında yarattığı gelenek 1975 sonrasında başka bir hâl alıyor.

- Evet evet. Başka bir hâl alıyor.

- Ve sınıf ve kitle sendikacılığı ortaya çıkıyor. Kuruluş yıllarındaki devrimci sendikacılık yerine yeni bir kavram geliyor, yeni bir jargon oturuyor.

- Evet. Sınıfsaldır şu nedenle, kiteseldir şu nedenle gibi açıklamalarla...

- Biraz da zorlanıyor insan bunları bir arada düşünürken. Bir başka gelenek yaratılıyor...

- Zaten '75'teki DİSK kongresinde çıktı ortaya bunun ipuçları.

- Evet. İkinci bir gelenek diyelim. Kemal Türkler bunun ikisinde de yer alıyor. Çok enteresan...

- Tabii, ikincisinde yer alışı o Gönen toplantısı... Bunu anlatacağım.

- Bu yaklaşıma katılıyor musun? DİSK'in geleneğine ve bu eksenlerdeki değişime ilişkin... DİSK'in ilk yıllarındaki, 1967-1971 dönemindeki birlik ruhu çok etkileyici. Eşsiz bir birlikte çalışma, dayanışma anlayışı hâkim olmuş DİSK içinde.

- Evet katılıyorum. Katılıyorum. '71'e kadar baktığımızda, sendika yöneticilerinin arasında diyelim ya da DİSK'in kendi iç ilişkilerinde fazla bir sorun yok. Gerçi TİP'teki ayrılık, sendikaları da biraz etkilemiş durumda ama çok fazla da etkili olmadı...

Bir de dediğim gibi ekip olarak çalışıyoruz zaten biz. DİSK'te şöyle bir şey yapmaya başladık o dönemde: Maden-İş başta, olanakları en fazla olan da o, Kimya-İş, Gıda-İş. Bütün buralardaki teşkilatçılardan, örgütçü ya da organizatör eski deyişle, bir ekip kuruluyordu. Ben de o ekibin içindeydim. Kadrom Gıda-İş'te ama herkes için çalışıyoruz. Bir bölgeyi ele alıyorduk. Nedir? Demir Döküm! Bütün işgallerde çok aktif görev yaptım ben. Değişik işkollarını tanımam da oradan gelir. "Asker Mehmet" de oradan gelir, takma adım Asker Mehmet'tü benim. Rıza Kuas'ın verdiği bir isimdi. Nebioğlu'nun da hoşuna gitti. Asker Mehmet aşağı... Asker Mehmet yukarı... Sonra Kimya-İş'e de yayıldı. Türkler sevmez öyle şeyleri, pek söylemezdi ama Sabahat Abla hâlâ Asker Mehmet der, gördüğü zaman. Öyle bir yanım vardı, yani her yere koşuşturan bir adam... Kocaeli'ne gidiyorum, görev veriyorlar Adana'ya gidiyorum... O şekilde çalışıyoruz, o dönemde. Konya. Şerefli Koçhisar organize sanayi bölgesi olmaya başlamıştı o zaman. Oralara gidiyoruz. Böyle bir çalışmanın içindeyiz. Profesyonel ama müthiş bir amatör ruhla, büyük bir inançla yapılan işler. Böyle bir dönem.

DİSK otuz bin kişiyle kuruldu, sonra çok büyüdü. Ama bunda o ruhun, o çalışmanın da büyük etkisi vardır. Genel olarak solun yükselişinin de etkisi var.

Bu işgaller nasıl oluyor diyorsun? Maden-İş'in yaptığı önemli şeylerden birisidir: Büyük fabrikaların temsilcilerini Maden-İş yurt çapında geziye gönderir. Gezi dediğim... sendikadan minibüse dolarlar, nerede direniş var, nerede işgal varsa... Demir Döküm'den Turgut Alağaç, Rabak'tan Celal Alçınkaya, aklıma ilk gelenler olduğu için söylüyorum... Singer'den oradan buradan temsilciler dolar Adana'ya giderler mesela, orada işçilerle buluşurlar.

- Adana'da tekstil işgalleri olmuştu bu dönemde, DİSK'in, DİSK'in sendikalarının da büyük destek verdiği direnişler...

- 16 Haziran'dan üç ay sonra. Adana'da Bossa Güney Sanayii, Paktaş işgalleri oldu. Onların tamamını yaşadım ben. 10 Kasım günü Adana'ya gittim, 55 gün Adana'da kaldım o süreçte. İşgallerin başladığı gün Adana'ya gitmiştim. Cengiz benden sonra oraya geldi. Bölge temsilcisi olarak.

Orada, Çukurova basma fabrikasında bağımsız bir sendika vardı. Tüm-İş; Tüm Mensucat İşçileri Sendikası. Bölge sendikası, Tarsus'ta kurulmuş bir sendika. Çukurova basma fabrikasında greve gitmiş. O süreçte de DİSK'le ilişkisi oluyor. Ve DİSK o grevi destekledi o dönemde. Hatta Turgut Gökdere, Turizm-İş Başkanı o sıra, toplu sözleşme görüşmelerini de Turgut götürdü orada, sonra grev oldu.

O grev Adana'yı daha çok etkiledi. Zaten '70 16 Haziranı'nın da etkisi çok fazlaydı. O sırada bu üç fabrikada-Bossa, Güney Sanayii ve Paktaş'ta, üçü de ayrı patronlardır- Türk-İş'e bağlı Teksif Sendikası o sırada toplu sözleşme müzakerelerini götürüyor.

- *Büyük de buçursuzluk var işçi arasında...*

- Ve iyice gerilip iş kopma noktasına gelince, “Asker Mehmet” dedi Türkler, “haydi Adana’ya.” Haydii biz apar topar... Nebioğlu’yla beraber gittim hatta. Nebioğlu döndü ben kaldım. Benim oraya gittiğim gün fabrikalarda işgal başladı. Toplu sözleşme sürecindeki üç fabrikada birden.

- *Yetkili olan Türk-İş. Teksiz. Ama işçinin içinde olan DİSK.*

- Evet. Bütün tarihleri boyunca üç dönem almadıkları zammı DİSK’in korkusuna bir seferde verdi adamlar.

- *DİSK gelir diye.*

- DİSK gelir diye.

Burada unutulmaması gereken şeylerden birisi de TÖS’ün, Türkiye Öğretmenler Sendikası’nın büyük etkisidir. Gittiğimiz her yerde, bir lokalin yoktur, bir şuben yoktur ama bir Türkiye Öğretmenler Sendikası lokali vardır. Ve o lokalleri irtibat bürosu olarak kullanırdık.

- *Fakir Baykurt hayatını yazdı Özyaşam başlığı altında, sekiz cilt halinde, bunlardan biri de Bir TÖS Vardı kitabıydı. TÖS’ün mücadelesini, sendika hareketiyle bağlarını anlatıyor. Gerçekten etkileyici...*

- Düşünsene grev yaptı bu adam. Türkiye Öğretmenler Sendikası yeterince değeri anlaşılmamış bir örgüttür. Ben çok önemserim. Her yerde söylerim, bunu. DİSK, TIP, TÖS, derim. TÖS’ün en büyük önemi, gittiğin yerde legalize oluyorsun... Meşurlaşıyorsun. Adamların lokali var. O lokale gelen öğretmenlerin babası işçiler. Çok iyi hatırlıyorum, Demir Döküm işgalinde, Sungurlar’daki işgalde en aktif olarak çalışan iki öğretmen vardır, biri Hasan Arabacı’dır ki, TÖS içinde de efsanedir, biri de Doğan Erdoğan’dır, sonradan ‘70’li yıllarda evinde öldürülecek olan. Çok yakın dostlarım, çok yakın arkadaşlarım. Hasan Abi büyüktü bizden. Evinde gider kalırdım, Alibeyköy’de otururdu. O kadar iç içe bir hayattı ki, işçiler, öğretmenler... Müthiş bir şeydi.

- *O yıllarda belki seksene yakın direniş, işgal var...*

- Tabii. Çok fazla... Direniş taşraya kadar, köylü işgallerine kadar gitmişti. Ben şöyle diyorum: ‘65-‘71 arası demokrasinin görkemli yıllarıdır aslında, Türkiye’de.

Ek 2- 1975-1977 Döneminde DİSK Eğitim Dairesi'nde Uzman Olarak Çalışan Nejat Firuz Kuhl ile 14 Ağustos 2013 Günü Yaptığımız Görüşme Kayıtlarının Bir Bölümü:

Şafak- DİSK, sınıf ve kitle sendikacılığı kavramıyla nasıl tanıştı? Hüsnü Dilli'nin ve daha sonra da senin DİSK'e katılmanızın ardından "sınıf ve kitle örgütü" ya da "demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı" kavramları önce DİSK yayınlarında yer alıyor, sonra sendika hareketi içinde çok genel bir kabul görüyor. Bu süreçten biraz bahseder misin?

Firuz- DİSK'te işe başlayışım 22 Aralık'tır, 1975. Bir telgraf İbrahim Güzelce'den, "Atla Nejat, gel hemen." Eğitim Dairesi'ne girdim. Daha doğrusu Eğitim Dairesi'ni kurmakla görevlendirildim. Unutmadığım bir şey vardır. Hüsnü'yle (Dilli) konuşurken o söz etti, demokratik sınıf ve kitle sendikacılığını ilk defa o yazmış, ismen. DİSK Dergisi ya da DİSK yayınında. "İlk ben yazdım" dedi.

Eğitim Dairesi'ni kuracağız. Her şey daha ortalıkta, Beşiktaş'tan Merter'e taşındık. Sendikaların genel başkanları, birçok sendikanın genel başkanı toplanmış. İbrahim Güzelce, "Gel" dedi, "Şimdi sen eğitim hikâyesini genel başkanlara anlatacaksın, özel olarak toplantı yapacağız, ikimiz katılacağız." Dinçer Doğu var. Epey TİP'li var. Ben de onlara demokratik sınıf ve kitle sendikacılığını anlattım.

Bizim dönemimizde vurgulanmaya başlayan en önemli şeylerden biri, sendikal bağımsızlıktır. Sendikaların örgütsel bağımsızlığıdır. Dolayısıyla ben de bu ilk toplantıda her şeyi anlattıktan sonra, buna önem verdim. Neden önem verdim? Ben geldiğimde İbrahim Bey de dahil olmak üzere herkes, "DİSK sosyalist bir örgüttür" diyordu. İbrahim Bey'le konuştuk, "İbrahim Abi" dedim, "o zaman CGT de komünist bir örgüt. Burada tamam 'komünist' diyemiyoruz, haydi diyelim o zaman DİSK komünist bir örgüt mü yani?" "Nasıl yani?" dedi. "Sosyalist bir örgüt neden diyorsun?" "Kurduğumuz zaman öyle dedik: Devrimci sendika, sosyalist sendika." "İyi de herkes sosyalist mi burada şimdi? CHP'liler neci oluyor? O kadar CHP'li yönetici var, ne yapacağız bunları?" Bu çok önemli. Böyle biliniyordu. DİSK kendisini bir TİP zannediyordu. Bu Abdullah Baştürk'ün son dönemlerinde parti kurma hevesine kadar devam eden bir olaydı. Aynı hikâye. Ben orada sendikaların örgütsel bağımsızlığını epeyce vurguladım. Dinçer Doğu filan... Dediler, "Korktuğumuz kadar varmış. Olur mu öyle şey! Burası sosyalist bir örgüt." Devam etti de bu böyle. Yani, demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı bilinen bir şey değildi. Bizim dönemimiz demokratik sınıf ve kitle sendikacılığıyla geçmiştir, literatürde.

- DİSK Eğitim Notları'nda sınıf ve kitle sendikacılığı anlatılıyor. Bu yayının hikâyesi nedir? Nasıl hazırlandı?

- Bütün demokratik sınıf ve kitle sendikacılığının özü oradadır. O dediğim çelişki hikâyesi de oradadır. Benim seminerlerde işçilere kök söktürdüğüm derslerdendir, ben yazdım o bölümü. Kimse de değiştirmedim. CGT yayınlarında bile o kadar uzun bir sınıf ve kitle sendikacılığı yoktur. Hatta sana getirdim, CGT Eğitim Notları'nda demokratik kitle ve sınıf sendikacılığı işte şu kadarlık bir şey, kısacık! Bu da bizim o dönemden kalma CGT Eğitim Notları. Bu kadarlık bir şey! Sana tercümesini de

yaparım. Bu kadar! Hepsi vardır bunun içinde ama *DİSK Eğitim Notları*'ndaki kadar açılmış olarak hiçbir yerde yoktur.

Hiçbir zaman DİSK'te demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı üzerine yöneticilerle bir toplantı hatırlamıyorum. Bu oya sunulan bir şey değildi. Oya sunulacak, tartışılacak bir durum hiçbir zaman olmamıştır. Biz ilkelerini, maddelerini çıkardık. Daha çok zaten var olan Maden-İş'ten esinlendik ama aynı zamanda başka yerden de CGT'den olsun, elimizdeki belgelerden olsun, başka belgelerden... Sonra parça parça eğitim notlarını yazmaya giriştik. Biz A tipi eğitime başladık. Teksir teksir, yavaş yavaş geliştirdik. En sonunda, hepsini son haline getirdik, o belki TÜSTAV'da vardır, belki bulunur. Kalın bir *DİSK Eğitim Notları*, teksir olarak ortaya çıktı. Bu DİSK'in Yürütme Kurulu'na verildi. Görüş almak üzere. Hiçbir aksi, görüş gelmedi. Ve o şekilde daha sonra kitap olarak yayınlandı.

- *Kavramın içeriği geliştirilmiş oluyor böylece DİSK tarafından, DİSK Eğitim Dairesi tarafından diyebiliriz öyleyse.*

- DİSK Eğitim Notları, CGT'den taklit değil. Kavram öyledir. CGT'nin kendi belgelerinde demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı, CGT'nin kendine özgü ve kendi tarihinin sonuçları olan bir sendikacılık olarak geçer.

- *Diğer ülkelerde... O dönem DSF'de kullanıldı mı bu kavram?*

- İtalyanlar hemen hemen aynı tarzı benimserler ama] demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı [kavramını] kullanmazlar. Portekizliler kullanır ama İntersendikal'ın kuruluşu 1974, onlar da bizim DİSK gibi... CGT'den de epey giden vardır oraya. DSF'yi sormuştun, "DSF kullanıyor mu?" diye. DSF'nin sendikacılık anlayışı, demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı değildir kesinlikle. Değildir derken, karşı çıkmaz da söylemez, [literatüründe] yoktur. Neden? Çünkü [DSF bünyesinde] sosyalist ülkelerin sendikaları var ağırlıkta ve sınıf ve kitle sendikacılığı bir kapitalist ülke sendikacılığı. Kapitalist ülkeler de devrimci sendikacılığın bir biçimidir. Taramak lazım. DSF'de olsaydı hepsini çıkarırdım ama DSF de yok artık, yok, var da küçük bir [örgüt]. Merkezi de Atina'da, istersen git araştır ama arşivler yok.

- *Türkiye'de DİSK'in kullandığı biçimiyle sınıf ve kitle sendikacılığı, "demokratik" bir eksende tarif ediliyor. Demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı olarak. Hem sendika demokrasisine yani kitle iradesine bağlı kalan hem de işçi sınıfı ideolojisine, sosyalizme yönelen, yönelten bir içeriği var... Burada çelişkili-ya da en azından pratiğinde çelişki ortaya çıkarabilecek diyelim- bir önerme içinde bir denge arayışı... koşullara göre stabil olmayan, sürekli değişebilen bir dengenin arayışı söz konusudur diyebilir miyiz? Koşulların da zaman zaman değiştirdiği dozlarda; sınıf örgütü olmanın ve kitle örgütü olmanın gerekleri bir araya gelip bir bileşen yaratıyor, bu anlayışa göre. Esnek bir model. Öyle anlaşılıyor. Ne dersin?*

- Biliyorsun, DİSK ilkeleri vardır: Tabanın söz ve karar sahibi olması, gerçekçilik ilkesi, birlik ilkesi. Bunları bir araya getirdik; bir araya getirdik derken, birbirine geçirdik, birbirine bağladık tabii. Sınıf ve kitle sendikacılığı da buna oturuyor ve bunları bir araya bağladık. Sınıf ve kitle sendikacılığı en [dikkat çekici] derslerden biri olurdu. Çünkü dediğin gibi, çelişkili bir hikâye olduğu için o çelişkiyi getirir işçinin önüne koyardım. Nasıl? Nasıl? Hem kitle diyeceksin hem sınıf diyeceksin.

Nasıl? Haydi bakalım! Hep böyle yokuşa sürerdim. Ama işte en [güzel nokta] o, en tartışılır yeri, herkes kafasını yoruyordu: Nasıl? Birçok işçinin bilinç aldığı yer oluyordu orası. Sınıfın içinde bir yerden bir başka yere geçiyordu, kitleden sınıfa geçiyordu....

- CGT'nin şu getirdiğin yayımını çevirir misin? Ne diyor?

- Bak şimdi... Bu tam hap olarak yazılmış: “Bu CGT”nin anlayışdır ki, sınıf ve kitle sendikacılığı, bu anlayışa göre sendika, sendikal örgüt, doğası gereği ücretlilerin birlik örgütüdür. CGT militanları için birliğin sağlam temeli, bir sınıf ve kitle çizgisi izlemektir. Sınıf işbirliği temelinde birlik mümkün değildir. Bu demek midir ki, her sendikal sınıflar savaşımı ilkesini kabul etsin? Böyle bir şeyi empoze etmeye imkân yok, böyle bir şey yapılamaz. Fakat kendisine bu sınıf savaşımını ilke edinmeye layık bir sendikal örgüt her yerde, her an işçi sınıfının en kısa ve en uzun maddi ve manevi bütün çıkarlarını savunma endişesi içinde olmalıdır, olmak zorundadır. Ki bu çıkarlar, kaçınılmaz olarak kapitalizmin çıkarlarıyla çelişir. Sendikal örgüt, daima ve sürekli olarak işçilere, içinde buldukları durumun nedenlerini aydınlatmak ve onlara açık, net perspektifler açmak zorundadır. Bu doğrultuda propaganda ve eğitim, işçilerin kendi deneyimlerine dayanarak kendi sınıfsal [durumlarını] sezmelerini ve gerçek bir sınıf bilinci edinmelerinin olanaklarını sağlar. CGT’nin bu sınıf pozisyonu, kendisinin kitle niteliğiyle çelişmez. Çıkar birliğini sezen ama değişik görüşlerdeki bütün işçiler/emekçiler daima daha iyi bir yaşamı hedeflerler ve bütün bunların CGT’nin içinde yeri vardır. CGT’nin kitle niteliği, her düzeyde sendikal demokrasinin sürekli olarak yaşama geçirilmesiyle sağlanır.” Bu kadar!

Hikâye aslında dediğin gibi hem bir çelişki hem bir denge meselesi. Sınıf ve bu sınıfın kitlesi... Bu bir bütün. Bunun bir bölümü kitenin sınıf bilinci almış elemanları. Sendika ne yapıyor? Bunların hepsini birlikte örgütlemeye çalışıyor. Sendikanın esas görevi ne? Toplu sözleşme. Yani ekonomik çıkarlar, ekonomik [açıdan] daha iyi bir yaşam, hem kısa süreli hem uzun süreli. Kitle geliyor. Kitle ne zaman geliyor sendikaya? İlk başta nasıl geliyor? İyi toplu sözleşme yapıldığı zaman bir işyerinde dayanışma aidatıyla, en azından dayanışma aidatıyla geliyor, yararlanmak istiyor. Demek ki kitle, iyi ekonomik savaşım veren sendikayı yeğliyor. Demek ki, number one: İyi bir sınıf sendikası olmak istiyorsan en iyi ekonomik savaşımı vereceksin. Birinci hikâye. Bunu yapmadın mı hiçbir şeyin yok. Bu böyle gidiyor. Bu böyle giderken sendika ne yapıyor? Sınıf bilinciyle ilgili, uzun erimli amaçları koyuyorsun işçinin önüne... Biz aslında bunları hallediyoruz ama uzun vadede [kapitalizm] yıkılmadıktan sonra esas sorunlar çözülmez diye laf ediyorsun. Bu lafi ettiğin zaman bu kitledeki sendikasına güveni olan birisi, bu denilene daha [dikkatle] bakar. Bu ne diyor?.. ya ilgi duyacaktır ya duymayacaktır. Genellikle ilgi duyar. İlgi duyduğu zaman sınıf bilinci [kazanır]. Bu bütünüün içinden çıkıp diğer bütünüün içine dahil olur. Ve bu bütün büyür.

Ama dikkat: Denge! Ekonomik savaşımı bırakıp da sırf siyasi propaganda yaparsan güdükleşirsin. Burada bu yüzden, örgütsel bağımsızlık, diyoruz. Neden? Birkaç parti olabilir, sosyal demokrat parti de olabilir ihtiyaçlara cevap verebilen, o da

verebilir, bu da verebilir, dönemlere göre bir sağ parti bile verebilir. Ne yapacaksın? “Evet, ama yetmez” biçiminde bir [yaklaşım da ortaya] koyabilirsin. Sürekli bir gidiş geliş içinde olmak. Örgütsel bağımsızlığın [önemi] de burada esas. Hele hele birden fazla sol parti olursa. Birden fazla sol parti olduğu zaman, [örgütsel bağımsızlık] çok önemli. Sınıf bilinci dediğin zaman işi çok daha ileri propagandalara götürdüğün zaman ne olur? O da ayrı hikâye.

- *Bugün için ne söylersin? Fransa’da, CGT içinde...*

- Bunlar CGT’te de gelişen şeyler. Mesela şu anda sınıf ve kitle sendikacılığı literatürden kalkmış durumda. Ama kendisini “sınıfçı” kabul edenler yeniden demokratik sınıf ve kitle sendikacılığının kullanılmasından yanalar.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR-MAKALELER

- Akıncı, Ahmet “Kapitalist Olmayan Gelişme Yolu ve Türkiye Gerçeği (Türk basınında uzun zamandır tartışılan problemler üstüne)”, Yeni Çağ, Sayı 2, 1965 Şubat.
- Algül, Süreyya, Türkiye’de Sendika Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975), İletişim yayınları, İstanbul, 2015.
- Atılğan, Gökhan, Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı, Yordam Kitap, İstanbul, Ekim 2009.
- Aydın, Zafer, Kavel 1963, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010.
- Aydınoglu, Ergun, Türkiye Solu (1960-1980) Bir Amneziğin Anıları, Versus Kitap 30, İstanbul, Mayıs 2007.
- Belli, Mihri, Mihri Belli ile İnsanlar Tanıdım Üzerine, İstanbul, Kasım 2000.
- Belli, Sevim, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, Belge Yayınları 212, İstanbul, Kasım 1994.
- Birikim, “Cenan Bıçakçı'nın Ardından”, Birikim, Eylül 1995, Sayı 77.
- Cankoçak, Uğur, “Sosyalizm Fedaisini Kaybetti,” Yeni Yüzyıl, 8 Eylül 1995.
- Çakır, Murat, Toplumsal Hareket Sendikacılığı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Demir, Yakub (Zeki Baştımar), “Türkiye gericiliğın kıskaçında”, Yeni Çağ, Komünist ve İşçi Partilerinin Teori ve Enformasyon Dergisi, Sayı 1-2, 1964 Ocak Şubat.
- Demir, Yakub Demir –Ahmet Akıncı, “Türkiye: Gelişme yolları”, Yeni Çağ, Komünist ve İşçi Partilerinin Teori ve Enformasyon Dergisi, Sayı 6, 1965 Haziran.
- Dinler, Ahmet Hamdi, T.I.P. Tarihinden Kesitler (1961-1971), Gelenek Yayınevi, İstanbul, Şubat 1990.
- Koç, Canan- Yıldırım Koç, DİSK Tarihi Efsane mi Gerçek mi? (1967-1980), Epos Yayınları, Ankara, 2008.
- Korkmaz, Esat, Kafa Tutan Günler 68 Güncesi, Arba Yayınları, 55, Tarih Anı Dizisi 16, İstanbul, Eylül 1992.
- Krupskaya, Nadezhda, Lenin’den Anılar, Sosyal İnsan Yayınları, Sosyal Tarih Dizisi 4, İstanbul, 2008.
- Küçük, Yalçın, “Sendikal Harekette Büyük Dönemeç”, Yürüyüş, Sayı 54, 20 Nisan 1976.
- Millen, Bruce H. “Factions of the Turkish Labor Movement differ over political role”. Monthly Labor Review. June 1969,
- Müftüoğlu, Oğuzhan, “Tarihin yalancı tanıkları”, Birgün, 19 Temmuz 2009.
- Naci, Fethi, “Bölünmek Değil Birleşmek”, Sosyal Adalet, Sayı 1, 19 Mart 1963.

- Öz, Barış, Kalkınma Sürecinde Sektörel/Sendikal Dinamikler Örnek Olay Türkiye Maden-İş Sendikası, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- S. Üstünel, Günümüzde TKP, TKP Yayınları, Mart 1975.
- Selek, Alp, “İşçiler Nasıl Direnmelidir?”, Maden-İş, 7 Haziran 1969.
- Serge Wolikow, Komünist Enternasyonal (1919-1943) Komintern veya Yıkılan Dünya Devrimi Partisi Hayali (Fransızcadan Çeviren: Erden Akbulut), Yordam Kitap, İstanbul, Mayıs 2016.
- Şafak, Can, “Eskimiş Yeni Oyun mu? Oyunun Kuralı mı?”, İşçinin Alınteri; Aylık Yayın Organı, Yıl 2, Sayı 16, 1 Nisan 1988.
- Şafak, Can, “DİSK Tarihinden Bir Yaprak: Eylem Birliği (1978-1980)”, sendika.org, 22 Şubat 2006.
- TKP, Program, Ürün Yayınları No. 26, Belge Dizisi No. 2, İstanbul, Mart 1978.
- Tosun, Ersin (Yayına hazırlayan), Suat Şükrü Kundakçı Bir Ömür Bir Sohbet, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2005. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, İstanbul, 1996-1998.
- Üstünel, S. (İsmail Bilen), “Demokratik Milli Cephe”, Yeni Çağ, Komünist ve İşçi Partilerinin Teori ve Enformasyon Dergisi, Sayı 3, 1965 Mart.
- Varuy, Nebil, Türkiye İşçi Partisi Tarihi: 1961-1971: Olaylar, Belgeler, Yorumlar, TÜSTAV Arşiv Belgesi, 1975.
- Varuy, Nebil, Türkiye İşçi Partisi Olaylar-Belgeler-Yorumlar (1961-1971), Sosyal Tarih Yayınları, Genişletilmiş 2.Baskı, Belge Araştırma Dizisi No. 18, İstanbul, Temmuz 2010.

BELGELER

- ASİS Yürütme Kurulu'na DİSK'in 975/1085 sayılı yazısı. DİSK Arşivi.
- DİSK, 13.2.1967 gün ve 967/1 sayılı İstanbul Valiliği'ne kuruluş bildirimini ekindeki Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Anatüzüğü, Kuruluş Kongreleri: 12 Şubat 1967, TÜSTAV Arşivi.
- DİSK, 2. Genel Kurulu, 24-25 Şubat 1968, Tutanak. DİSK Arşivi.
- DİSK Yürütme Kurulu Karar Defteri, DİSK Arşivi.
- DİSK, Kuruluş Bildirgesi, 1967, TÜSTAV Arşivi.
- Karar, El yazısıyla iki sayfa metin, 28 Ocak 1967, TÜSTAV Arşivi.

DERGİLER-GAZETELER

- Ant Sosyalist Teori ve Eylem Dergisi, Sayı 5, 3 Ocak 1967; Sayı 7, 14 Şubat 1967; Sayı 87, 27 Ağustos 1968; Sayı 8, Aralık 1970.
- Atılım, 1 Kasım 1979, Yıl 6, Sayı 11 (71); 1 Nisan 1980, Yıl 7, Sayı 4 (76); 1 Mayıs 1980, Yıl 7, Sayı 5 (77); 1 Haziran 1980, Yıl 7, Sayı 6 (78).
- Cumhuriyet, 14 Mart 1971; 7 Ağustos 1975; 8 Ağustos 1975. 28 Ekim 1976.

Politika, 25 ve 26 Ekim 1976.

Türk Solu, Sayı 1, 17 Kasım 1967; Sayı 53, 19 Kasım 1968.

Yön, Sayı 1, 20 Aralık 1961.

Yön, 5 Ağustos 1966.

Yürüyüş, Yürüyüş, Sayı 54, 20 Nisan 1976; Sayı 89, 21 Aralık 1976.

SENDİKA YAYINLARI

DİSK, Çalışma Raporu 3. Genel Kurulu 1968-1970, DİSK Yayınları 5, 13-14-15 Şubat 1970.

DİSK, DİSK'in Dört Mücadele Yılı, İstanbul, DİSK Yayınları No. 5, 1971.

DİSK, DİSK Çalışma Raporu III. Genel Kurulu 1968-1970, DİSK Yayını 5, İstanbul, 1970.

DİSK, V. Genel Kurul Belgeleri, DİSK Yayınları No 17, İstanbul, 1975.

DİSK, DİSK 6. Genel Kurulu Çalışma Raporu, İstanbul, 1977.

DİSK, DİSK 7. Genel Kurulu Çalışma Raporu, İstanbul, 25-30 Haziran 1980.

DİSK, DİSK Eğitim Notları Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığı, DİSK Yayınevi, Genel Sıra No 1, Eğitim Dizisi 1, İstanbul, Ağustos 1978.

DİSK, Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığının Temel İlkeleri, DİSK Yayınları No 28, İstanbul, 1979.

DİSK, Tek Tıp Demokratik Tüzük, DİSK Yayınları 30, İstanbul, 1979.

DİSK, Türk-İş Çıkmazı, DİSK Yayınları 1, İstanbul, 1967.

DİSK Devrimci Sendikaların Sesi, Yıl 1, Sayı 5, 6 Ocak 1968.

DİSK, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Aylık Yayın Organı, Sayı 11, Temmuz 1974; Sayı 16, Ekim 1975; Sayı 17, Kasım 1975; Sayı 18, Aralık 1975; Sayı 21, Mart 1976; Sayı 25, 1976 Temmuz; Sayı 27, 1976 Eylül.

DİSK Ajansı, 976/142, 29 Mart 1976; 28.07.1977, No: 977/116; 03.09.1977, No: 977/134; 06.09.1977, No: 977/135; 14.09.1977, No: 977/140.

Hürcam-İş, Aylık Yayın Organı, Sayı 40, Kasım 1979.

Kristal-İş (1979), Haber Ajansı, Sayı 2/979, 24.11.1979,.

Maden-İş, Türkiye Maden-İş Sendikası XXII. Dönem Çalışma Raporu, İstanbul, 1977.

Maden-İş, Sayı 15, 10 Eylül 1969; Sayı 16, 2 Ekim 1969; Sayı 17, 22 Ekim 1969; Sayı 21, 1 Ocak 1970; Sayı 23, 15 Şubat 1970; Sayı 28, 23 Mayıs 1970; Tarihsiz (1970, 6 Nisan – 23 Mayıs günleri arasında yayınlanmıştır); Sayı: 97, 15 Şubat 1978; Sayı: 105, 15 Ağustos 1978; Sayı 109, 1 Kasım 1978; Seydişehir Özel Sayısı, Son baskı tarihi: 12.10.1978.

MAHA Ajansı, Gün: 4.2.1978, Sayı: 978/1.

MESS, Gelenek ve Gelecek, Birinci Cilt, İstanbul, 1999.

Türk-İş, "TİP İşçi Hareketini Nereye Götürmek İstiyor?", Nisan 1965, Sayı 26.

Türk-İş Aylık Dergi, Yıl 3, Sayı 26, Nisan 1965.

Yaşasın DİSK Sınıf ve Kitle Sendikacılığında Atılım (1975-1977), Konuk Yayınları, Genel Sıra No: 42, Temel Bilgi Dizisi: 4, İstanbul, 1977.

Yeraltı Maden-İş Sendikası, Çalışma Raporu 1. Genel Kurul 1975/1976, Yeraltı Maden-İş Yayınları No. 3, Ankara, 1976.
Yeraltı Maden-İş, 3. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1992.

GÖRÜŞMELER:

Bingöl Erdumlu, Büyükada, 9 Eylül 2015.
Faruk Türkoğlu, İstanbul, 13 Temmuz 2011.
Mehmet Atay, İstanbul, 25 Kasım 2014.
Memet Ertürk, Telefon görüşmesi notları, Haziran 2011; e-posta, 20.09.2011.
Selim Mahmutoglu, e-posta, 28.07.2011.
Cenan Bıçakçı, Kayıt: Yıldırım Koç, 18 Mart 1989.

İNTERNET

Alev Ateş, “Bir Örgütlenme Modeli: ASİS Sendikası”, www.inadina.com , Erişim, Ağustos 2017..
ASİS Tüzüğü, <http://cenanbicakci.com/belgelik.php> , Erişim, Ağustos 2017..
DİSK Kuruluş Bildirgesi, <http://www.disk.org.tr> Erişim, 2007.
Selim Uslu, “Cenan Bıçakçı'yı Düşünmek”, www.inadina.com , Erişim, Ağustos 2017..
www.wikipedia.org , Erişim, Haziran 2016.
Yıldırım Koç, Sendikacı Cenani Bıçakçı, <http://www.cenanbicakci.com/ardindan.php>, Erişim, Ağustos 2017.